

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning
Lärarprogrammet, examensarbete 10 poäng

Elevens eget ansvar

En studie av tolkning och praktiskt genomförande i grundskolan

Mia Bråten
Anna Johansson
Ingrid Stjernerberg

”LAU660”

Handledare: Maria Jarl

Examinator: Håkan Thorn

Rapportnummer: Ht06 2490-04

Abstract

Examinationsnivå: Examensarbete, 10 poäng

Titel: Elevens eget ansvar, en studie av tolkning och praktiskt genomförande i grundskolan

Författare: Mia Bråten, Anna Johansson och Ingrid Stjernerberg

Termin och år: Ht 2006

Institution: Institutionen för pedagogik och didaktik vid Göteborgs Universitet

Handledare: Maria Jarl

Rapportnummer: Ht06 2490-04

Nyckelord: styrdokument, läroplan, elevansvar, implementering och tillämpare

Syfte och problemområde:

Examensarbetet skall ge svar på pedagogers, elevers och föräldrars tolkning av läroplan, Lpo 94, med avseende på ansvarsbegreppet. Problemområdet tar sin utgångspunkt i läroplanens målformuleringar om ansvar, i synnerhet elevens eget ansvar. Syftet med examensarbetet är att studera förutsättningarna för implementering av läroplanens mål om eget ansvar genom att beskriva aktörernas förståelse av, möjlighet och vilja att genomföra målformuleringarna.

Metod och material:

Studien byggs på en kvalitativ undersökning av pedagogers, elevers och föräldrars uppfattningar om elevens eget ansvar. Genom litteraturstudier i ämnet har fyra frågeställningar tagits fram för undersökningen: aktörernas förståelse av läroplanens mål om eget ansvar, går de att genomföra samt finns viljan därtill. Dessutom utreds likheter och skillnader som kan urskiljas mellan olika aktörer, utifrån deras tolkningar av begreppet ansvar. Undersökningen genomfördes på en Montessoriskola med hjälp av öppna intervjuer av pedagoger, elever och föräldrar till elever i årskurs 3, 5 och 8. Valet av skola är motiverat av dess gynnsamma förhållande i Montessoripedagogiken, vilken framhäver vikten av individens eget ansvar.

Resultat:

Eget ansvar är övervägande positivt för eleverna, enligt samtliga aktörer som deltagit i studien. Det anses dock vara viktigt med en individuell avvägning; om man inte lyckas med det kan konsekvenserna bli att ansvarets negativa sidor tar överhanden, ansvaret måste ges efter förmåga. Det finns en uttalad vilja från samtliga aktörer att arbeta mot målen om eget ansvar, med små variationer i tillvägagångssätt. Det finns även en gemensam förståelse av begreppet, liksom de delar uppfattningen att det går att genomföra målen om eget ansvar.

Slutsatsen av examensarbetet är att tillämparen, den aktuella skolan och dess brukare, verkar under positiva förutsättningar vilket innebär att målen om eget ansvar förstås, kan implementeras och att viljan till implementering finns. Dock har skolan huvudansvaret för att säkerställa att elever och föräldrar kan tillgodogöra sig målen om ansvar. Då undersökningen omfattar endast *en* skola, som dessutom har gynnsamma förhållanden i ansvarsbegreppets tyngd i pedagogiken, är möjligheten till generalisering begränsad.

Ett förslag till vidare forskning är att motsvarande studier genomförs på skolor med annan pedagogik än Montessoripedagogiken, om slutsatsen skall kunna generaliseras.

Förord

Vårt intresse för tolkning av läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94, väcktes under vår lärarutbildning. Olika perspektiv möttes och stimulerade till sökande efter tolkning inom detta område.

När vi nu slutligen skriver de sista av många rader i ett tioveckorsarbete vill vi rikta ett speciellt tack till vår handledare Maria Jarl. Jarl har stöttat och lett oss under hela vårt arbete och har gett oss många värdefulla synpunkter, som har fört vårt arbete framåt. Jarl har dessutom tålmodigt läst och kommenterat det vi har skrivit och därmed bidragit till examensarbetets slutförande.

Deltagande pedagoger, elever och föräldrar har möjliggjort att detta arbete har kunnat fullbordas. Utan Er aktiva medverkan och Ert engagemang hade examensarbetet varit omöjligt att genomföra. Vi vill också tacka alla övriga som på olika sätt lotsat oss vidare under den tid vi har arbetat med examensarbetet.

Till slut vill vi tacka varandra för ett gott och inspirerande samarbete. Det har varit både spännande och intellektuellt stimulerande att gemensamt söka, värdera och utbyta idéer. Examensarbetet är från början till slut ett resultat av ett gemensamt arbete.

Göteborg, januari 2007

Mia Bråten, Anna Johansson och Ingrid Stjernerberg

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Förutsättningar för implementering på lokal skolnivå	7
1.3 Vårt problemområde	8
1.4 Syfte och frågeställningar.....	9
2. TEORI	10
2.1 En historisk tillbakablick.....	10
2.2 Implementering och politisk legitimitet	11
2.2.1 Två politiska scenarier	11
2.2.2 Implementering av politiska beslut	12
2.2.3 Perspektiv på implementering.....	13
2.2.4 Att förebygga implementeringsproblem	14
2.3 Ansvar – ett mångtydigt begrepp	15
2.4 Operationalisering av teoretiska utgångspunkter	16
2.4.1 Kriterier för slutsatsdragning	18
2.5 Avgränsning av problemområde	19
3. METODDISKUSSION	20
3.1 Val av metod	20
3.2 Urval.....	21
3.3 Presentation av undersökningsgrupp.....	21
3.4 Bortfall	22
3.5 Material	23
3.6 Genomförande.....	23
3.7 Bearbetning av intervjusvar	23
3.8 Etiska överväganden	24
4. RESULTAT	25
4.1 Tema förstå, kunna och vilja indelade i kategorier	25
4.1.1 Pedagogernas teman under kategorier: förstå, kunna och vilja.....	26
4.1.2 Elevernas teman under kategorier: förstå, kunna och vilja	29
4.1.3 Föräldrarnas teman under kategorier: förstå, kunna och vilja.....	30
4.2 Jämförelse av aktörernas intervjusvar indelade i kategorier	32
5. RESULTATDISKUSSION.....	34
5.1 Analys av svaren på frågeställningarna.....	34
5.2 Slutsatser	37
Referenslista	40
Bilagor 1-7	42

1. INLEDNING

Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94, är anpassad efter skolans mål- och resultatorienterade styrsystem där decentralisering och lokalt medbestämmande står i fokus. I Utbildningsdepartementets informationsbroschyr om Lpo 94 framgår att läroplanen inte skall detaljstyra utan snarare "...ange färdriktningen, ansvarsfördelning och mål. Det är sedan skolan – rektor, lärare och andra som arbetar där – som tillsammans med hemmen...skall bygga en väl fungerande skola". Vidare sägs att "läroplanen anger vilket ansvar elever, lärare, rektorer och andra som arbetar i skolan har" (s. 2).

Skolans roll framhålls genom att peka på dess betydelse för elevernas sociala utveckling och demokratiska fostran, som förutsätter såväl medinflytande som ansvarstagande från elevernas sida. Elever och föräldrar förväntas bli involverade i beslut som rör skolans arbete och avsikten är att besluten skall tas på lägsta möjliga nivå, för att åstadkomma ett delat ansvar (s. 3). Vi skall i följande avsnitt relatera ansvarsbegreppet, och då i synnerhet elevens eget ansvar, till skolans förutsättningar att implementera (genomföra) målformuleringarna om ansvar.

1.1 Bakgrund

Författarna till "Begreppet ansvar – En litteraturgenomgång och en empirisk studie i skolan" konstaterar i inledningen att det i framtiden kommer att bli viktigt att "...kunna välja, värdera, fatta beslut och ta ansvar för det man gör. Då borde det vara väsentligt för skolan att hos dagens barn försöka utveckla bl a förmågan att ta och ge ansvar" (Permer & Permer 1994:7). Läroplanskommittén framhåller i sitt betänkande att elevernas möjligheter att utöva ett reellt ansvar och inflytande är av grundläggande betydelse "...både för utvecklingen av demokratiska förhållningssätt och för kvaliteten på utbildningen". Vidare sägs att eleverna, för att kunna agera som aktiva samhällsmedborgare i ett alltmer komplext samhälle, måste tillämpa "...ett kritiskt analyserande förhållningssätt. Frågor om varför måste ställas, problemen under ytan lyftas upp..." och "...alternativ tänkas och formuleras" (Skolverket 1997:79).

Ovanstående visar på vikten av att kunna ta ansvar (vilket sägs vara förenat med inflytande) och skolan skall följaktligen förmedla hur ansvarsbegreppet bör tolkas. Vad som inte framgår lika tydligt är hur detta låter sig göras eller vilken innebörd som skolans aktörer förväntas tillskriva begreppet ansvar. Permer och Permer slår emellertid fast att ansvarsbegreppet aktualiseras i skoldokumentet och att den politiska avsikten är att elevinflytandet skall öka (s. 13). Därmed sätts någon form av likhetstecken mellan ansvar och inflytande över frågor som rör skolans vardag, vilket även kommer till uttryck i Läroplanskommitténs betänkande.

I Skolverkets rapport "Attityder till skolan 2000"¹ belyser man olika aktörers uppfattningar om deras möjligheter att utöva inflytande i skolan, vilka jämförs med tidigare attitydundersökningar från 1993/94 och 1997. I enlighet med den så kallade ansvarspropositionen skall ansvaret för skolan tilldelas dem som är verksamma i skolan, det vill säga lärare, elever och föräldrar, vilka förväntas få ett större inflytande när makten förflyttas längre ut i organisationen. Elevers möjligheter att påverka och ta ansvar framhålls i

---

¹ Allmänhet, skolbarnsföräldrar, elever och lärare har tillfrågats via enkät eller intervju.

läroplanen, liksom behovet av ömsesidiga kontakter mellan skolan och hemmen. Begreppet ”inflytande” och vad som förväntas ingå däri är dock inte entydigt, vilket även gäller det närliggande begreppet ”elevinflytande” (Skolverket 2001:127). Detta påverkar sannolikt lärarnas och brukarnas möjligheter att tillämpa läroplanens intentioner om inflytande och ansvar. Det står därför tillämparen (skolan och brukarna²) relativt fritt att tolka begreppen, vilket tros påverka skolornas arbetssätt och val av åtgärder. Elevråd och klasskonferenser hör till de mer formella formerna för elevinflytande, men inflytandet kan även förverkligas genom medbestämmande över skolans vardag, till exempel i frågor om skolmiljön och skolarbetet. Vilken sorts inflytande och ansvar som anförs åt lärare, elever och föräldrar är följaktligen upp till den enskilda kommunen/skolan att avgöra, alternativt annan huvudman³ (Skolverket 2001:127).

Saken kompliceras av att lärarna å sin sida måste tolka innebörden av ansvar och inflytande, vilket kan åskådliggöras genom att drygt hälften av lärarna i ovanstående rapport ansåg att ”...eleverna inte klarar att ta det ansvar som krävs för ett ökat inflytande...”, en bild som bekräftas av en tredjedel av föräldrarna (Skolverket 2001:13). Av detta följer att inflytande förutsätter ansvarstagande, vilket visar att det råder ett beroendeförhållande dem emellan⁴. Att lärarna ges stor frihet att själva tolka ansvarsbegreppet får också didaktiska konsekvenser, eftersom det påverkar såväl valet av arbetsmetoder som undervisningens innehåll.

Tidigare forskning har framför allt undersökt graden av inflytande över skolans verksamhet som lärare, elever och föräldrar anser sig ha, vilket tyder på att begreppet ansvar är sämre utforskat. I Skolverkets rapport ”Attityder till skolan 2003” nämns inte ansvar som ett enskilt fenomen utan det jämföras med ”inflytande”, vilket också är det begrepp som har undersökts bland tillfrågade aktörer (Skolverket 2004:62); detta trots att ”ansvar” har en mycket framskjuten position i läroplanens skrivningar.

Kan den ensidiga fokuseringen på inflytande, vilken ibland beskrivs i termer av påverkansmöjligheter, förklaras med att ansvar är svårare att mäta eller beror ensidigheten på att ansvaret förmodas vara ”inbakat” i inflytandet? Enligt detta synsätt skulle ansvaret betraktas som en grundförutsättning för att få utöva inflytande. En annan förklaring skulle kunna vara att den politiska avsikten med Lpo 94 var att elevinflytandet skulle öka, men det ger inget tillfredsställande svar på vilken innebörd som bör tillskrivas ”ansvar” respektive ”inflytande” i den enskilda skolan eller undervisningssituationen. Begreppen förefaller ha likvärdig tyngd i läroplanen, varför det inte på något sätt är givet att det ena skulle föregå det andra.

Vi har, i och med ovanstående diskussion, tangerat svårigheten i att tolka och implementera läroplanens skrivningar, vilket hänger samman med begreppens bristfälliga definition – begreppen är inte entydiga. Det är med andra ord upp till tillämparen att avgöra vad som skall inrymmas i ansvar och/eller inflytande i frågor som rör utbildningens former och innehåll. Av samma skäl förefaller det intressant att utforska ansvarsbegreppet mer grundligt eftersom

---

² Med brukare avses elever/föräldrar och med tillämpare, såväl skolan som brukarna.

³ Huvudmannen kan vara en friskola, vilken är frikopplad från kommunen och den kommunala skolplanen och sorterar direkt under Skolverket.

⁴ I examensarbetet ”Att ta ansvar i skolan” av Sarah Wiberg (sid 10) diskuteras inflytande och ansvar och ”vilket som skall komma först” (vårt citat). De olika synsätten som refereras i Skolverkets rapport från 1997 innebär

1) att eleverna inte kan ges något inflytande eftersom de inte vill eller kan ta ansvar

2) då eleverna saknar inflytande finns det heller inget ansvar att ta (Skolverket, 1998, sid 93).

detta begrepp, inom ramen för ovan refererade forskning, framställs som ett villkor för elevinflytande.

1.2 Förutsättningar för implementering på lokal skolnivå

För att återknyta till förra avsnittet skall vi titta närmare på vilka förutsättningar som råder vid genomförandet av politiska beslut i skolan och vilka mekanismer som påverkar utfallet av implementeringen.

Vi kan här urskilja två viktiga komponenter, beslutsformulering och beslutsrealisering. Enligt Lindensjö och Lundgren uppstår en ”överbefolkad beslutsrealisering”, när intressegrupper och andra organisationer är med och formar de politiska besluten (s. 143). De nämner arbetet med kursplaneutveckling som exempel vilket innebär att ”...förslag och beslutsunderlag får tidig förankring samtidigt som arbetsformen framtvingar tidiga kompromisser” (Lindensjö & Lundgren 2002:144). Kompromisserna kan, som en följd av detta, resultera i styrinstrument⁵ som tillkommit utifrån olika krav från berörda grupper vilket gör styrinstrumenten såväl abstrakta som svåra att realisera; ”de förlorar sin styrkraft” (Lindensjö & Lundgren 2002:144). Det faktum att kompromisserna tas fram i samarbete med organiserade grupper är heller ingen garanti för att reformerna får ett positivt mottagande. Kompromisserna speglar organisationernas preferenser snarare än medlemmarnas (skolan och dess brukare), varför det likväl kan bli svårt att realisera reformerna (Ibid s. 144).

Ovanstående resonemang kan beskrivas i termer av effektivitet och samtycke, där effektiviteten speglar den politiska förmågan att genomföra gjorda åtaganden medan samtycke representerar stödet hos medborgarna. Dessa båda komponenter är beroende av varandra. För att de styrande skall kunna försäkra sig om medborgarnas stöd uppmuntras de att organisera sig varpå förhandlingar med olika medborgargrupper äger rum, som i sin tur utmynnar i kompromisser. Detta förfarande är emellertid inte riskfritt, eftersom organiseringen frammanar alltmer splittrade och oförenliga krav vilka försvårar möjligheterna till samtycke. De styrande tvingas med andra ord att avstå från effektiviteten för att, i bästa fall, vinna samtycke. Skolvärlden erbjuder många sådana exempel; tillkomsten av elevorganisationer och föräldraföreningar, liksom fackliga grupper och andra intressegruppers möjligheter att påverka skolans lokala arbete, har medfört att kraven många gånger är oförenliga (Lindensjö & Lundgren 2002:141-42).

Vi har ovan diskuterat aktörerna på formuleringsarenan, som genom tillräcklig enighet når fram till kompromisser som sedan skall realiseras. Men på den så kallade realiseringsarenan förekommer andra aktörer med delvis andra intressen, som bestäms av den lokala maktstrukturen. De allmänt hållna mål som tillkommit på central nivå ger inte tillräcklig vägledning för genomförande och de tar inte heller hänsyn till lokala problem. Av samma anledning tolkas målen på den lokala nivån i enlighet med redan existerande verksamhet och följden blir att mål och resurser anpassas därefter⁶. Slutsatsen blir att formulering och realisering verkar under olika villkor, vilket bidrar till att ett lokalt skolsystem fjärrar sig från de centralt fattade besluten. I de fall formuleringsprocessen resulterar i abstrakta mål och

---

⁵ T.ex. kursplaner och betygskriterier.

⁶ Saken kompliceras av att den lokala politiska majoriteten inte alltid speglar förhållandena på central nivå, liksom att representanterna i skolans kommunala nämnder inte följer den egna partilinjen.

program är risken stor att de lokala åtgärderna inte sammanfaller med de övergripande intentionerna (Lindensjö & Lundgren 2002:147, 150).

Av detta följer att det finns belegg för att tro att skolan har begränsade förutsättningar att realisera centralt fattade beslut, vilket kan vara förknippat med det så kallade implementeringsproblemet.

1.3 Vårt problemområde

Vårt problemområde tar sin utgångspunkt i läroplanens målformuleringar om ansvar, i synnerhet elevens eget ansvar. Diskussionen under avsnitt 1.1 vittnar dock om att begreppet ansvar, i kombination med inflytande, kan tolkas på olika sätt. Skolverkets attitydundersökningar bekräftar att begreppet är mångtydigt; olika huvudmän och aktörer uppfattar det på olika sätt vilket får återverkningar på själva genomförandet. De abstrakta målformuleringarna tros därför påverka skolans förutsättningar för implementering, vilket delvis bekräftas av att målen anpassas efter rådande förhållanden.

Permer och Permer konstaterar i sin studie att skolbarnen som var föremål för deras undersökning var oförmögna att "...inse vad valfrihet i skolan skulle kunna innebära. Man vet inte vad man skulle syssla med om man fick lov att välja själv" (s. 76). Eftersom barnen förväntades uttala sig om framtiden blev abstraktionsgraden för hög; de hade, vid samtalen om skolans möjligheter att ge eleverna mer ansvar, svårt att bortse från den konkreta nutiden. Författarna konstaterar att den traditionella undervisningsformen begränsar möjligheterna för lärare och elever att ta och utveckla ansvar. Ökat ansvar förutsätter andra arbetsformer och en förändring av elev- och lärarrollen (Permer & Permer 1994:76-77). Studien genomfördes före introduktionen av Lpo 94, för att se vilken beredskap det fanns hos lärare och elever att arbeta mot målen om ansvar. Målgruppen var mellanstadieelever och lärare på en kommunal skola i en småstad.

Mot bakgrund av ovanstående forskning kommer vårt forskningsintresse att riktas mot pedagoger, elever och föräldrar med förankring i en friskola⁷ med Montessorioriktning (F-9-skola). Läroplanen betonar samverkan mellan skolan och hemmen varför det, enligt vår mening, är väsentligt att fånga upp samtliga aktörers uppfattningar om eget ansvar, då de omfattas av en och samma läroplan. Inom ramen för Montessoripedagogiken framhålls elevens eget ansvar som en grundläggande förutsättning i undervisningen; eleven förväntas kunna fatta beslut om sin egen inläring och disponera lektionstiden utifrån sina egna behov. Läraren skall ledsaga eleven framåt i hans eller hennes strävan att själv fatta de avgörande besluten. Av detta följer att ansvar, och i synnerhet elevens eget ansvar, utgör själva grundbulten i den valda pedagogiken.

Vi antar härmed att det finns större chans att läroplanens mål om eget ansvar⁸ realiseras i en dylik skolmiljö, jämfört med en skola som inte arbetar utifrån samma pedagogik, vilket kan beskrivas som ett kritiskt fall under gynnsamma omständigheter. Av detta följer att det är mindre troligt att målen om eget ansvar realiseras i andra svenska grundskolor, om det inte

---

⁷ Valet av skola motiveras i Metoddiskussionen.

⁸ Elevens eget ansvar så som det framställs i Lpo 94 (avsnitt 2.3 Elevernas ansvar och inflytande): Eleven skall ta ett personligt ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö samt /successivt/ utöva inflytande över sin utbildning och det inre arbetet i skolan.

sker i den aktuella Montessoriskolan. Den utgör ett kritiskt fall i den meningen att skolan lever under extra gynnsamma förhållanden, eftersom den i själva undervisningskonceptet framhåller vikten av ansvar. Utifrån ett sådant resonemang kan vi ha vissa generaliserande anspråk eftersom den aktuella skolan, jämfört med andra skolor, torde ha goda förutsättningar att implementera läroplanens mål om ansvar (Esaiasson m.fl. 2004:179-181). Om så inte sker finns det anledning att betvivla att det finns reella och generella förutsättningar att implementera målbeskrivningarna i andra skolor, där förhållandena är mindre gynnsamma.

Diskussionen under avsnitt 1.1 har visat att det finns skäl att tro att läroplanens målformuleringar tolkas och genomförs på olika sätt, alternativt att de inte genomförs överhuvudtaget. Vårt problemområde tar därför sin utgångspunkt i förutsättningarna för implementering på den lokala skolnivån. För att åstadkomma detta kommer vi att utgå från det så kallade implementeringsproblemet, som anger tre villkor som skall vara uppfyllda för att tillämparen skall kunna genomföra ett politiskt beslut enligt beslutsintentionerna.

Inom ramen för vårt problemområde avser vi sålunda att studera förutsättningarna för implementering, med nedanstående tre villkor som utgångspunkt. De tre villkoren kommer att appliceras på aktörernas synsätt på läroplanens mål om eget ansvar:

- Tillämparen skall förstå beslutet
- Tillämparen skall kunna genomföra beslutet
- Tillämparen skall vilja genomföra beslutet (Sannerstedt 2001:29)

1.4 Syfte och frågeställningar

Syftet är att studera förutsättningarna för implementering av läroplanens mål om eget ansvar genom att beskriva aktörernas förståelse av, möjlighet och vilja att genomföra målformuleringarna.

Syftet skall uppfyllas med hjälp av följande frågeställningar:

- 1) Vilken är aktörernas förståelse av läroplanens mål om eget ansvar?
- 2) Går det, enligt aktörerna, att genomföra läroplanens mål om eget ansvar och i så fall hur?
- 3) Finns det en vilja hos aktörerna att genomföra läroplanens mål om eget ansvar och i så fall varför?
- 4) Vilka likheter och skillnader kan urskiljas mellan olika aktörer, utifrån svaren på frågeställningarna 1, 2 och 3?

2. TEORI

Innan vi gör en teoretisk återkoppling, vill vi beskriva den historiska utvecklingen av skolans förutsättningar att implementera beslut som tillkommit på den centrala nivån. För att illustrera detta kommer vi att ta vår utgångspunkt i skolans övergång från regelstyrning till målstyrning.

2.1 En historisk tillbakablick

Skolans verksamhet har under större delen av 1900-talet varit styrd av byråkratisk reglering, där den politiska ledningen har fastställt regler som tjänstemännen varit ålagda att följa vilket betydde "...att opartiskt tillämpa för situationen gällande regler" (Lindensjö & Lundgren 2002:163). Regelstyrningen⁹ underlättade kontrollen av fattade beslut eftersom ansvarsförhållandena var på förhand givna; en nackdel var att tjänstemännens egen kreativitet kom på undantag, vilket kunde framkalla sämre beslut. Regelstyrningen hade också andra svagheter, eftersom den försvårade flexibel anpassning utifrån den enskilda situationen; omgivningen förutsattes vara stabil för att reglerna skulle kunna resultera i reell jämlikhet. Den förutsätter också att den centrala ledningen kan förutse vilka problem som kan tänkas uppstå på den lokala nivån och hur dessa bäst löses av berörda tjänstemän. Detta i sig kräver kunskap om vilka metoder som lämpar sig för att uppnå vissa mål och att dessa kan omsättas till centralt fastställda regler (Permer & Permer 1994:8, Lindensjö & Lundgren 2002:164).

Ursprungsidén med regelstyrningen var att skapa lika möjligheter och likvärdig tillgång till utbildning; om två individer omfattades av samma regler vid antagning och undervisning och utsattes för samma provningar, antog man att konkurrensen skedde på lika villkor. Avsikten var att erbjuda alla lika möjligheter, oavsett social bakgrund, vilket man trodde sig kunna åstadkomma genom centralt fastställda regler om hur skolan skulle vara utformad. Man insåg emellertid att lika möjligheter inte räckte för att få bukt med snedrekryteringen, varför krav på jämlikhet genom kompensatoriska åtgärder¹⁰ ställdes, vilka kom att övergå i krav på likvärdighet och sedermera valfrihet, det vill säga individens möjligheter att välja (Lindensjö & Lundgren 2002:57-58, 100). Regelstyrningens brister kom därmed att uppmärksammas, eftersom den inte möjliggjorde flexibilitet i beslutsfattandet eller lokalt självbestämmande.

Den offentliga förnyelsen kom så småningom att utgöras av avreglering, mål- och resultatstyrning och decentralisering, där likvärdigheten i utbildningen skulle garanteras genom övergripande, nationella mål som i sin tur skulle brytas ner i operationella, lokala mål. Propositionen om skolans utveckling och styrning (Prop. 1988/89:4) fastslog skolans övergång från regel- till målstyrning. De övergripande målen skulle beslutas av riksdag och regering medan kommunerna skulle ansvara för själva genomförandet, liksom förverkligandet av de nationella målen. Eleverna förväntades delta i beslut som gällde skolans planering och uppföljning och formerna för kontaktutbyte mellan skolan och föräldrarna skulle hanteras på lokal nivå (Permer & Permer 1994:8-12).

---

⁹ De politiska besluten är sammankopplade med "...en plikt för staten att uppfylla de beslut man kommit fram till..." (Rothstein, sid 101).

¹⁰ Elever med svårigheter skulle kompenseras och resurserna koncentreras till dem som behövde stöd (Lindensjö och Lundgren, sid 76).

Som en konsekvens av skolans övergång till mål- och resultatstyrning har den operationella nivån fått en mer framträdande roll vad gäller politikens genomförande. Men vad innebär en sådan övergång för den politiska legitimiteten? Vilka problem och/eller förtjänster är förknippade med en omfördelning av ansvar när det gäller förverkligandet av politiska beslut?

2.2 Implementering och politisk legitimitet

En övergång från regelstyrning till målstyrning medför vissa konsekvenser för den förda politikens legitimitet. I "Vad bör staten göra?" för Rothstein fram två tänkbara scenarier av vad en sådan övergång kan komma att innebära.

2.2.1 Två politiska scenarier

Det första scenariot tar fasta på statens utformning av mer allmänna mål för en viss verksamhet, istället för att i detalj ange vad den offentliga verksamheten förväntas åstadkomma. Målsättningarna är så utformade att medborgarna inte kan rikta legala krav direkt på staten, utan målen är snarare att betrakta som en färdriktning till det operativa ledet som har att verkställa statens riktlinjer.¹¹

Ett problem med målsättningarna är att de i princip saknar "rättsligt värde" (Rothstein 2002:126), eftersom staten inte är förpliktigad att utföra de mål som den angett som eftersträvansvärda. Detta kan i sin tur innebära att skillnaden mellan vad som utlovas och vad som de facto genomförs blir för stor, vilket leder till minskad legitimitet för en viss verksamhet. Målstyrningen kan också medföra att medborgarnas beroende till lokala tjänstemän ökar, vilket riskerar att undergräva legitimiteten ytterligare (Rothstein 2002:125-126).

Det andra scenariot pekar åt det motsatta hållet, där staten genom målstyrningen accepterar att offentliga åtgärder måste underkastas ett visst mått av osäkerhet och bli föremål för förändringar. Genom att ange färdriktningen i allmänna termer överlåter man åt den lokala nivån att hantera osäkerheten om hur de politiska besluten bäst genomförs. Genom att lämna över mandatet till den operativa nivån försöker man se till att verkställaren genomför besluten efter bästa förmåga, vilket tros innebära att medborgarnas krav blir bättre tillgodosedda. Enligt ett sådant scenario skulle den politiska legitimiteten öka (Rothstein 2002:126).

Oavsett vilket scenario som framträder i en viss given situation kan problem i själva implementeringsprocessen göra sig gällande, vilket vi skall titta närmare på i följande avsnitt.

---

¹¹ Målskrivningarna är ofta resultatet av politiska kompromisser, vilket gör att beslutsfattarna tenderar att "...formulera utomordentligt ambitiösa målskrivningar i lagtexten, ibland på en så hög abstraktionsnivå att det är hart när omöjligt att utvärdera dem". Därmed inte sagt att man skall avstå från politiska kompromisser, vilka är nödvändiga inom parlamentarisk politik (Rothstein, sid 102).

2.2.2 Implementering av politiska beslut

Implementering bygger på föreställningen att politiska beslut bör genomföras enligt beslutsfattarnas intentioner, vilket är lätt att förklara utifrån demokratiska principer; demokrati förutsätter att förvaltningen respekterar och efterlever de folkvaldas beslut. Det så kallade implementeringsproblemet innebär emellertid att politiska beslut inte alltid genomförs enligt beslutsfattarnas avsikter.

Vi bör, i detta sammanhang, skilja mellan beslutsfatarrollen och verkställarrollen (vilket återknyter till avsnittet om beslutsformulering och beslutsrealisering); istället för verkställare kan vi tala om tillämpare eller förvaltning. Relationen mellan beslutsfattare och tillämpare regleras av styrning och kontroll, där styrningen av tillämparen är tänkt att påverka genomförandet av de politiska besluten. Styrningen kan motsvaras av direkt styrning, som mer eller mindre detaljerat uppmanar tillämparen att genomföra en viss politik, medan indirekt styrning påverkar villkoren för verkställandet, till exempel genom tilldelning av resurser.¹² Tillämparen måste slutligen underkastas rutinmässig kontroll, för att beslutsfattaren skall få kännedom om hur tillämparen har följt styrningen (Sannerstedt 2001:20).

För att kunna utröna vad staten kan göra måste vi, enligt Rothstein, beakta "...dess förmåga till såväl rationellt beslutsfattande som rationellt genomförande av olika åtgärdsprogram" (s. 87). Själva konstruktionen av programmet, liksom organiseringen av implementeringsskedet, är av avgörande betydelse för om programmet går att genomföra eller inte. Till dessa måste läggas ytterligare ett villkor och det är programmets legitimitet eller erkännandet av detsamma; ett program som är aldrig så väl konstruerat och organiserat kan inte bli framgångsrikt om det inte samtidigt accepteras av målgruppen eller medborgarna (Rothstein 2002:87). Lindensjö och Lundgren menar att de berörda, i den händelse de har intressen som strider mot reformen, kan vidta motåtgärder. De kommer även i fortsättningen att söka tillgodose sina intressen, även om dessa går stick i stäv med reformen. Eftersom de verksamma, utifrån sin professionella tillhörighet, sällan tvivlar på sin förmåga att se till organisationens bästa, handlar de utifrån sin egen logik. Verksamheter som präglas av starka normer (till exempel sjukvård, undervisning och forskning) tenderar följaktligen att följa sin egen, djupt förankrade uppfattning oavsett reformens färdriktning (Lindensjö & Lundgren 2002:148).

Av detta följer att implementeringsproblemet delvis kan förklaras utifrån närbyråkraternas inverkan på politikens genomförande, så som den kommer till uttryck i lokala, operationella mål vilka skall omsättas i praktisk verksamhet. Detta återkommer vi till i nästa avsnitt.

---

¹² Informell styrning kan betraktas som en variant av indirekt styrning, med den skillnaden att det står verkställaren relativt fritt att genomföra ett visst beslut; beslutsfattaren tillkännager sin uppfattning i "icke bindande former".

2.2.3 Perspektiv på implementering

Sannerstedt tar upp tre perspektiv på implementering, men vi kommer endast att beröra två av dem. Det första är det traditionella, som förutsätter att beslutsfattaren styr medan tillämparen skall följa styrningen. Om styrningen inte hörsammas kan beslutsfattaren via så kallad återstyrning "tvinga" tillämparen att anpassa sitt handlande efter beslutsintentionerna. Förvaltningen kan härvidlag ses som beslutsfattarens verktyg, vars uppgift är att genomföra vissa åtgärder. Det traditionella perspektivet fungerar väl när styrningens precision är hög, till exempel ifråga om nivån på ett generellt bidrag (exempelvis barnbidrag), medan det är föga användbart som förklaringsmodell vid så kallade policybeslut. Sannerstedt nämner de påstådda bristerna i dagens skola som exempel, där skoldebattörerna lägger skulden på "...oprecis och otillräcklig styrning..." (s. 21); de låter följaktligen det traditionella perspektivet ligga till grund för sin bedömning trots att det handlar om ett policybeslut.

Ett alternativt perspektiv motsvaras av Lipskys teori om närbyråkrater (eller frontlinjebyråkrater som Rothstein uttrycker det), som hänför sig till dem som på professionell basis möter andra människor i sin dagliga verksamhet. Typiska exempel på närbyråkrater är personal inom sjukvården, socialtjänsten och skolan. Eftersom deras handlingsfrihet att påverka en viss verksamhet är osedvanligt hög, blir det i själva verket de som utformar den aktuella politiken och inte de lagstiftande församlingarna (Sannerstedt 2001:22). Eftersom en mängd osäkerhetsfaktorer präglar många politikområden är det inte möjligt för de centrala maktbärarna att i detalj specificera hur olika åtgärder skall verkställas i det enskilda fallet. Detta skapar stort utrymme för den operativa personalen att själva bestämma vilka åtgärder som är lämpliga att vidta. Verksamheten i sig (till exempel skolan) kräver att det finns ett visst mått av handlingsutrymme för "fältpersonalen" att agera i olika frågor; i vilken mån deras agerande sedan överensstämmer med beslutsfattarnas avsikter är en annan fråga (Rothstein 2002:98). Det är dock främst innehållet i verksamheten som närbyråkraterna kan råda över, medan politikerna fortfarande kan styra över villkoren genom till exempel resurstilldelning (Sannerstedt 2001:23).

Av resonemanget följer att många beslut, vad gäller politikens innehåll, i själva verket utformas av lokala offentliga organ och deras tjänstemän. Rothstein nämner problemet med "demokratins svarta hål" som uppkommer när besluten om medborgarnas välfärd hamnar på tjänstemännens bord, vilket försvårar utkrävandet av ansvar (s. 98-99). Saken kompliceras av att avnämarna, som konsumerar det allmännas tjänster (till exempel patienter, klienter och elever), befinner sig i ett underläge vilket beror på deras beroendeställning till den professionella samt avsaknaden av professionell kompetens. Detta gör sammantaget att de har svårt att kontrollera och ställa krav på verksamheten (Sannerstedt 2001:22).¹³ Det faktum att avnämarna/brukarna har svårt att göra sina röster hörda torde förvärras av att närbyråkraterna har frihet att själva utforma en viss verksamhet; de bestämmer över politikens innehåll som avnämarna har svårt att kontrollera och kritisera, vilket påverkar den politiska legitimiteten i dubbel bemärkelse (egen reflektion).

Vi skall härmed övergå till att diskutera hur man kan förebygga implementeringsproblem och därefter tillämpa den föreslagna modellen på vårt eget problemområde.

---

¹³ Därmed inte sagt att närbyråkraterna skall fräntas denna handlingsfrihet; den är många gånger en förutsättning för att verksamheten skall fungera eftersom politikerna inte besitter samma kompetens (Sannerstedt 2001:23).

2.2.4 Att förebygga implementeringsproblem

Vi har tidigare berört det så kallade implementeringsproblemet, som betyder att politiska beslut inte alltid genomförs i enlighet med beslutsfattarens avsikter. Men hur kan man förklara det faktum att beslutsfattarens styrning av tillämparen inte alltid fungerar? Vissa förklaringar har vi redan stött på i ovanstående diskussion, bland annat att målformuleringarnas inneboende otydlighet försvårar genomförandet av en viss politik.

För att ytterligare förklara orsakerna till bristfällig implementering kan man utgå från vissa förutsättningar eller villkor som bör vara uppfyllda för att implementeringen skall lyckas. Om vi väljer att rikta uppmärksamheten mot tillämparen som skall verkställa besluten på lokal nivå kan vi, utifrån Lennart Lundquists¹⁴ definition, formulera följande tre villkor vilka berörts i inledningen:

- Tillämparen skall förstå beslutet
- Tillämparen skall kunna genomföra beslutet
- Tillämparen skall vilja genomföra beslutet (Sannerstedt 2001:29)

Det första villkoret ställer krav på att styrningen skall vara entydig, som innebär att tillämparen inte skall kunna missförstå beslutsfattarens intentioner. Målen för ett politikområde kan vara vagt formulerade, vilket medför att de är svåra att genomföra i praktiken. De kan också vara motstridiga eller inrymma målkonflikter (till exempel skolans plikt att såväl bedriva utbildning som social fostran). Vagheten kan dock vara en medveten strategi från beslutsfattarens sida, eftersom den ofta är resultatet av en förhandlingsprocess där "enighet har uppnåtts till priset av en viss oklarhet" (Sannerstedt 2001:31). Vaga målformuleringar medger också en större handlingsfrihet för tillämparen och en beredskap inför nya situationer. Alltför precisa regler skapar en rigid politik, som resulterar i att styrningen blir inaktuell när förutsättningarna förändras. Det åligger sedan tillämparen att omsätta de abstrakta, övergripande målen till konkreta, operationella mål, en process som emellertid kan vara problematisk (Sannerstedt 2001: 30-32).

Det andra villkoret handlar om att tillämparen har de resurser som krävs för att genomföra beslutet (till exempel i form av tid, pengar, personal, utrustning m.m.). Högt satta målsättningar kräver oftast mer resurser, men beslutsfattarens verkliga avsikt kan vara att tillämparen "skall göra så gott han kan" utifrån befintliga resurser. Politikerna är väl medvetna om att det nästan alltid finns anledning för tillämparen att skaffa sig mer resurser, medan närbyråkraterna framhäver den enskildes rätt till en bättre verksamhet som kräver resurstillskott. Detta motsatsförhållande medför att målformuleringarna för en viss verksamhet bör betraktas som ambitioner snarare än mål som helt och fullt måste uppnås (Sannerstedt 2001:36), vilket torde orsaka tolkningsproblem för tillämparen.

Det tredje villkoret följer av de övriga två som innebär att tillämparen också vill genomföra beslutet, vilket förutsätter att det inte finns krafter som motsätter sig ett sådant genomförande. En förutsättning för att implementeringen av en viss politik skall lyckas är att den är förankrad hos tillämparen och att denne är villig att försöka genomföra den. Detta villkor blir än viktigare om styrningen är vag och kontrollmöjligheterna få. I annat fall kan närbyråkrater, på basis av sin professionella kompetens, motsätta sig ett genomförande och blockera en politik som de anser är felaktig eller ogenomförbar. Implementeringsproblem kan också

---

¹⁴ Författare till boken "Implementation Steering. An Actor-Structure Approach. Lund: Studentlitteratur (1987).

uppkomma som en följd av att tillämparens omgivning motsätter sig ett visst beslut (Sannerstedt 2001:37-39).

Vi har, som nämnts i inledningen, för avsikt att använda ovanstående tre villkor som teoretiska utgångspunkter när vi med vägledning av vårt syfte och våra frågeställningar vill beskriva skolaktörernas - tillämparens - synsätt på läroplanens mål om eget ansvar.

Men vad avses med begreppet ansvar i ett vidare perspektiv? Vi skall övergå till att kort beskriva ansvarsbegreppets räckvidd inom den vetenskapliga sfären.

2.3 Ansvar – ett mångtydigt begrepp

Vi skall, relativt förutsättningslöst, redogöra för hur olika traditioner och discipliner tolkar begreppet ansvar. För detta ändamål har vi tagit vår utgångspunkt i "Begreppet ansvar – en litteraturgenomgång och en empirisk studie i skolan" (Permer & Permer 1994).

Enligt Permer och Permer är ansvar ett mångtydigt begrepp. Det kan hänföras till såväl den juridiska och statsvetenskapliga sfären som den moralfilosofiska. Inom juridiken och statsvetenskapen framhålls de rättsliga eller politiska konsekvenserna av olika handlingar (eller underlåtenhet att handla), som i juridikens fall resulterar i personliga eller ekonomiska påföljder. Författarna hänvisar till Hermeréns utsaga som säger att juridiken vilar på grundidén att varje människa är fri att välja handlingsalternativ, vilket enligt vissa tänkare förutsätter att den handlande inte är utsatt för yttre tvång. Inom statsvetenskapen används istället den mer obestämda betydelsen "politiskt ansvar"; ett ansvar som kan vara påverkat av andra mekanismer, till exempel marknadskrafterna, och som därför är svårt att utkräva (Permer & Permer 1994:14-15).

Inom moralfilosofin är begreppet förknippat med viljefrihet och determinism, vilket komplicerar saken något. Om allt är förutbestämt framstår människans valfrihet som en illusion, vilket också gör det svårt att ställa människor till ansvar för sina handlingar. Man gör skillnad på moraliskt ansvar, liksom olika typer av ansvar samt villkoren för när ansvar kan utkrävas. Författarna menar att filosofin i sin tur utmynnar i psykologi och pedagogik, där andra definitioner av ansvar gör sig gällande. Reformpedagoger som John Dewey framhävde till exempel socialiseringens betydelse för samhällets fortlevnad, där individerna skulle fostras till hänsynstagande medborgare och inhysa en gemensam förståelse av omvärlden för att identifiera "det allmänna bästa" (Sundgren 2005:95). "Pedagogikens främsta uppgift är att utveckla människors förmåga att ställa upp mål för det egna handlandet...och att kunna bedöma konsekvenserna av en medveten handling" (Sundgren 2005:96-97). Flera andra pedagogiska inriktningar uttrycker liknande tankegångar, bland andra Montessoripedagogiken, där valfrihet och eget ansvarstagande betonas som viktiga inslag i lärandeprocessen.

Permer och Permer menar avslutningsvis att begreppet ansvar är kopplat till såväl valfrihet som beslutsfattande, samt att de valda handlingsalternativen är moraliskt riktiga ur samhällets synvinkel. Ansvar handlar sålunda om ömsesidigt förtroende, som människor förväntas leva upp till.

Därmed vill vi återknyta till våra teoretiska utgångspunkter i form av tillämparens möjligheter att förstå, kunna och vilja genomföra läroplanens mål om eget ansvar och omsätta villkoren till operationaliseringar.

2.4 Operationalisering av teoretiska utgångspunkter

De teoretiska utgångspunkterna kommer att operationaliseras för att därefter kunna utnyttas i intervjufrågor som riktas till aktörerna.

Hög validitet förutsätter en god överensstämmelse mellan de teoretiska definitionerna och de operationella indikatorerna; om avståndet blir alltför stort kan det finnas anledning att ifrågasätta undersökningens validitet, det vill säga om vi mäter det vi avser att mäta. Om forskningsproblemet är formulerat på en hög abstraktionsnivå kan det emellertid vara svårt att ringa in de operationella indikatorerna, eftersom dessa inte är givna. Om det däremot handlar om att mäta enkla teoretiska begrepp som ligger nära den operationella nivån, är det betydligt lättare att garantera en hög validitet (Esaiasson m.fl. 2004:59, 63).

Vi har valt att studera förutsättningarna för implementering utifrån de valda aktörernas synsätt på läroplanens mål om eget ansvar, på grundval av deras förståelse av, deras möjligheter och vilja att genomföra ansvarsformuleringarna. Vår avsikt är att undersöka tillämparens förutsättningar att genomföra beslutsfattarens intentioner om eget ansvar, så som de uttrycks i läroplanen¹⁵, och om aktörernas tolkningar sammanfaller eller om de pekar åt olika håll.

Ett alltför skiftande resultat skulle kunna tyda på att målformuleringarna om ansvar är alltför vagt formulerade, vilket i så fall medför problem för tillämparen att leva upp till beslutsfattarens avsikter. Utifrån skrivningarna i läroplanen kan vi konstatera att beslutsfattaren framhåller elevens ansvar för det egna arbetet och för skolmiljön liksom deras möjlighet till medinflytande över utbildningen, samt att skolan och lärarna skall förbereda eleverna för delaktighet och medansvar i det som präglar ett demokratiskt samhälle. Vad som inte tydligt framgår är vad som är att betrakta som mycket eller lite ansvar eller vad ett visst ansvar förväntas innebära; vad eller hur mycket skall eleven åstadkomma för att uppnå målen om ansvar? Av det skälet är det jämförande perspektivet viktigt, där eventuella skillnader i aktörernas synsätt om eget ansvar kan fungera som jämförelsepunkt.

Vårt problemområde är formulerat på en hög abstraktionsnivå och vi kommer därför att redogöra för valet av operationella indikatorer, vilket minskar risken för bristfällig validitet. Våra teoretiska utgångspunkter vad gäller tillämparens möjligheter att förstå, kunna och vilja genomföra Lpo 94's ansvarsformuleringar är en avgränsning i sig, vilken följaktligen påverkar valet av operationaliseringar.

---

¹⁵ Av Lpo 94 (avsnitt 2.3) framgår att "elevernas kunskapsmässiga och sociala utveckling förutsätter att de tar ett allt större ansvar för det egna arbetet och för skolmiljön samt att det får ett reellt inflytande på utbildningens utformning". Därutöver skall alla som arbetar i skolan "främja elevernas förmåga och vilja till ansvar och inflytande över den sociala, kulturella och fysiska skolmiljön". Skolan skall vidare sträva efter att varje elev "tar ett personligt ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö" liksom att "läraren skall förbereda eleverna för delaktighet och medansvar och för de rättigheter och skyldigheter som präglar ett demokratiskt samhälle".

För att fånga in samtliga tre aspekter, som motsvarar våra frågeställningar, har vi valt att utgå från följande indelning¹⁶:

- Vilken är aktörernas förståelse av läroplanens mål om eget ansvar¹⁷?

Vi syftar på aktörernas tolkning av begreppet eget ansvar, vad begreppet innebär för olika aktörer samt om läroplanen har påverkat deras inställning till och tolkning av eget ansvar i skolan.

- Går det, enligt aktörerna, att genomföra läroplanens mål om eget ansvar och i så fall hur?

Vi syftar på skolans möjligheter att satsa tid och resurser för att nå målen, vilket arbetssätt de tillämpar inklusive arbetssättets begränsningar samt hur skolan och övriga aktörer kan stimulera eleverna att ta eget ansvar.

- Finns det en vilja hos aktörerna att genomföra läroplanens mål om eget ansvar och i så fall varför?

Vi syftar på aktörernas vilja (eller ovilja) att genomföra målen, vilka för- och nackdelar aktörerna ser med eget ansvarstagande och vilka anledningar som eleverna anger till att inte ta eget ansvar.

- Vilka likheter och skillnader kan urskiljas mellan de olika aktörerna, utifrån svaren på frågeställningarna 1, 2 och 3?

Den fjärde frågeställningen kommer att besvaras med hjälp av intervjusvaren som härstammar från frågeställningarna 1, 2 och 3. Övriga förutsättningar för studiens genomförande, inklusive tillkomsten av intervjufrågor, kommer att beskrivas i metodkapitlet.

---

¹⁶ Utöver Lundqvist definition av att kunna genomföra ett beslut utifrån tillgängliga resurser, har vi kompletterat med andra relevanta aspekter för genomförandet (till exempel lärarnas arbetssätt och skolans stimulans av eleverna).

¹⁷ Definition av elevens eget ansvar (Lpo 94: 2.3 Elevernas ansvar och inflytande):

Eleven skall ta ett personligt ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö samt /successivt/ utöva inflytande över sin utbildning och det inre arbetet i skolan. Att jämföra med: Läraren skall främja elevernas förmåga och vilja till ansvar och inflytande över skolmiljön, samt samverka med föräldrarna om elevens skolsituation. Föräldrarna skall, i samverkan med skolan, utveckla skolans innehåll och verksamhet och utöva ett gemensamt ansvar för elevernas skolgång.

2.4.1 Kriterier för slutsatsdragning

En fråga som återstår att belysa är om samtliga tre villkor skall gälla lika strikt för samtliga aktörer när vi uttalar oss om tillämparens förutsättningar att implementera målen om eget ansvar. I vilken utsträckning bör villkoren vara uppfyllda för att vi skall kunna säga att den aktuella skolan och dess aktörer har fullbordat implementeringen?

Om vi skulle kräva att samtliga aktörer måste uppfylla alla tre villkoren utsätter vi teorin för en hård prövning. Om någon av aktörerna skulle brista i något enstaka villkor hade vi varit tvungna att förkasta teorin som icke tillämplig för vårt problemområde eller undersökningsobjekt. Om vi däremot accepterar att ett eller flera villkor inte till fullo uppfylls av samtliga aktörer är teorin tillämplig, och kan därmed användas som ett mätinstrument för vårt vidkommande.

På grundval av Sannerstedts resonemang vet vi att tillämparen skall kunna förstå, ha möjlighet till och vilja att genomföra ett beslut på lokal nivå för att implementeringen skall fullbordas. Vi har, för vårt ändamål, valt att inkludera såväl skolan/dess pedagoger som brukarna (elever/föräldrar) i begreppet ”tillämpare”. Vi har också ställt som krav att samtliga tre aktörer bör uppfylla samtliga tre villkor för att förutsättningarna för implementering skall vara gynnsamma. Men eftersom pedagogerna också skall förmedla läroplanens mål om eget ansvar till eleverna, samtidigt som de förfogar över tillgängliga resurser och beslutar om resursernas fördelning, anser vi att pedagogernas roll är viktigast. Pedagogerna måste följaktligen både förstå, kunna och vilja genomföra läroplanens mål om eget ansvar eftersom de har en nyckelroll i sammanhanget, vilken kan jämföras med närbyråkraternas makt över beslutens genomförande på den lokala nivån.

De övriga två aktörerna har en något annorlunda roll. Eleverna står i närkontakt med pedagogerna och elevernas delaktighet och intresse är en förutsättning för att pedagogerna skall kunna nå ut med sitt budskap. Däremot kan eleverna inte styra över skolans resurser, annat än att förvalta de resurser som erbjuds, varför vi betraktar det första och sista villkoret som de viktigaste för elevernas vidkommande. Eleverna skall följaktligen förstå och vilja genomföra målformuleringarna, för att förutsättningarna för implementering skall vara gynnsamma. Detsamma gäller föräldrarna; implementeringen underlättas om föräldrarna, genom sin ledsagande och stöttande roll, har en förståelse för och en vilja att genomföra målen om ansvar¹⁸. Däremot anser vi att skolan har huvudansvaret för att stimulera eleverna på ett sådant sätt att både elever och föräldrar kan tillgodogöra sig målen om ansvar. Villkoret om att tillämparen också skall kunna¹⁹ genomföra ett visst beslut ligger huvudsakligen på skolan, enligt vårt sätt att resonera. Det är dessutom skolan och pedagogerna som bestämmer över resursernas användning och det valda arbetssättet och inte primärt brukarna.

Av ovanstående skäl kommer vi, i vår slutsatsdragning, att utgå från att pedagogerna skall uppfylla samtliga tre villkor om att förstå, kunna och vilja medan elever/föräldrar förväntas uppfylla åtminstone det första och tredje villkoret, för att vi skall kunna dra slutsatsen att förutsättningarna för implementering är gynnsamma i den aktuella skolan.

---

¹⁸ Resonemanget förstärks av att tillämparens omgivning, som kan jämföras med skolans brukare, inte bör motsätta sig beslutet för att implementering skall vara möjlig.

¹⁹ Se fotnot 16.

2.5 Avgränsning av problemområde

Vi har tidigare berört den så kallade formuleringsarenan respektive realiseringsarenan och beroendeförhållandet dem emellan. Det kan därför finnas anledning att nämna något om avgränsningen av vårt problemområde, det vill säga varför vi har valt att studera genomförandet av de politiska besluten, snarare än beslutens tillkomst.

Lindensjö och Lundgren påtalar problemet med det växande antalet aktörer på formuleringsarenan, som i bästa fall resulterar i samtycke på bekostnad av de styrandes effektivitet. Men att besluten tillkommit under samförstånd garanterar inte att aktörerna på realiseringsarenan utan vidare kan eller vill genomföra dem. De politiska kompromisserna speglar snarare intresseorganisationernas uppfattningar än de enskilda medlemmarnas, varför klyftan dem emellan i själva verket kan öka. Författarna menar därför att utvärdering av reformeffekter inte enbart bör gälla "...hur reformen realiserar utan också hur den formuleras" (Lindensjö & Lundgren 2002:144). Ett annat beroendeförhållande speglar det faktum att de beslutande oftast är mer intresserade av att fatta beslut än att få dem genomförda och att samma aktörer tilldelar resurser för själva genomförandet. Detta medför många gånger att resurserna för genomförande inte räcker till, vilket i förlängningen innebär att reformerna inte kan implementeras fullt ut på grund av resursinskränkningar (Lindensjö & Lundgren 2002:147). Aktörerna på de olika arenorna är således beroende av varandra då formulerade beslut förväntas realiserar enligt avsikterna, liksom tilldelade resurser förväntas räcka till för genomförandet.

Vi har, för vårt vidkommande, koncentrerat oss på själva genomförandet av läroplanens mål om eget ansvar, väl medvetna om att förutsättningarna för implementering hänger samman med själva beslutsgången. Men eftersom vårt intresse delvis är förknippat med vilka de didaktiska konsekvenserna blir av eventuella otydligheter i läroplanens begrepps användning, är det mer motiverat att studera implementeringsskedet snarare är tillkomsten av beslutet i sig. Det valda angreppssättet kan hjälpa oss att upptäcka och förklara hur ansvarsbegreppet förstås och tolkas av våra aktörer samt hur samma begrepp tillämpas i undervisningssammanhang.

3. METODDISKUSSION

Syftet med studien är att studera förutsättningarna för implementering av läroplanens mål om eget ansvar genom att beskriva aktörernas förståelse av, möjlighet och vilja att genomföra målformuleringarna. Då kvalitativa undersökningars syfte är primärt förstående och metoden har sin styrka i att förklara en företeelse (Holme & Solvang 1997:14) har vi valt att använda oss av denna undersökningsmetod. Tyngdpunkten i undersökningen ligger på aktörernas förståelse av läroplanens formuleringar om ansvar. Den kvalitativa forskningsmetoden är lämplig för att få djupare uppfattning om fenomenet, samt att hitta mönster och beskriva sammanhang utifrån den livsvärld (Bengtsson 1999:16-17) som undersökningsdeltagarna befinner sig i.

Studien är utförd på en Montessoriskola eftersom dess speciella pedagogik har styrning mot utveckling av individens ansvarskännande och delaktighet (Montessoriförbundets hemsida). För ett bra samarbete med skolans aktörer och för att underlätta insamlandet av material, har vi förlagt undersökningen till den Montessoriskola som vi varit i kontakt med under utbildningen. Valet av skola innebär att undersökningen är baserad på ett kritiskt fall under gynnsamma omständigheter (Esaiasson m.fl. 2003:179-181). Vi har ingen avsikt med denna studie att pröva om informationen vi får äger generell giltighet, däremot är det intressant att se om det går att se tendenser utifrån resultaten. Däremot antar vi att om vi inte hittar argument för att implementeringen av läroplanens ansvarsformuleringar förankrats i denna skola, som verkar under gynnsamma omständigheter, har vi svårt att se att implementeringen skulle ha lyckats bättre i skolor utan dessa gynnsamma förhållanden.

3.1 Val av metod

Vid frågor av mer analyserande karaktär kan det vara svårt att med korta och standardiserade svar²⁰ få en tillräcklig bild av fenomenet vi undersöker. Det kan då finnas en viss risk att respondenten inte spontant är helt säker på svaret och kan blir lockad att svara "Vet inte". En alltför stor mängd sådana svar ger undersökningen dålig validitet. Istället kan vi med djupintervjun ge respondenten chans att besvara frågorna med egna ord och vi kan sedan ställa lämpliga följdfrågor beroende på vad respondentens första, spontana svar blir och på så sätt fånga upp dess verkliga åsikter. Metoden har också inbyggda svårigheter och ett problem med samtalsintervju kan vara den så kallade förväntanseffekten, det vill säga att respondenten tror att forskaren förväntar sig vissa svar och gör denne nöjd om dessa uppfylls. Detta är dock lättare att komma tillrätta med, genom lämpligt valda följdfrågor, än svårigheterna vid en kvantitativ undersökning. Medan den kvalitativa metodens styrka är dess flexibilitet och det nära förhållandet till respondenten, som ger goda möjligheter till relevanta tolkningar, är en svaghet är att enskilda personer kan få stor betydelse. Vidare finns risken att informationen inte blir särskilt enhetlig, vi har därför valt att göra flertalet intervjuer i varje undersökningskategori, för att på så sätt undvika denna problematik.

Med utgångspunkt i våra frågeställningar anser vi att en kvalitativ undersökningsmetod med samtalsintervjuer på en Montessoriskola kommer att ge oss det intressantaste utfallet. Den

---

²⁰ Som till exempel vid en enkätundersökning

kvalitativa metoden med en personlig samtalsintervju ger oss en tydligare bild av respondenternas åsikter och tolkningar än vad en kvantitativ undersökning skulle ge.

3.2 Urval

Urvalet är skolans aktörer, det vill säga pedagoger, elever och föräldrar. Vi önskar en bred variation hos respondenterna, det är önskvärt då vi vill kartlägga uppfattningar. Vi har valt att studien skall omfatta elever i årskurs fem och åtta, av det skälet att då införs mätningar och bedömningar av studieresultat, genom nationella prov och betyg. Vi hoppas att detta medför en större medvetenhet hos eleverna och att det skall ge ett större engagemang och intresse för studien. Undersökningen utökades med årskurs tre på önskemål av skolans rektor. Pedagoger och föräldrar i dessa klasser ombads också att medverka, för att alla aktörer skall vara representerade. Urvalet i de olika grupperna av föräldrar och elever är baserade på tillgänglighet, alltså de elever som erbjudit sin medverkan och att deras föräldrar godkänt detsamma både för elevens och för sin egen del. Kopplingen elev och dess förälder motiveras av att vi behöver tillåtelse att intervjua eleverna. Eftersom det finns skäl att tro att kön är relevant, beslutade vi att lika många pojkar som flickor bland eleverna skall ingå i intervjuunderlaget. Pedagogerna är utvalda för att de har undervisning i klasserna där studien sker.

Eleverna har fått både muntlig och skriftlig information om undersökningen och eftersom de inte är myndiga informerades deras föräldrar via en blankett för medgivande (Bilaga 1). Föräldrarna erbjöds medverka vid samma tillfälle, som den skriftliga informationen och elevernas tillståndsblankett skickades hem. Utifrån de accepterade svar vi sedan fått tillbaka, har urvalet gjorts med avseende på att vissa kriterier ska vara uppfyllda och sedan med lottnings inom grupperna. Vidare har vi tillfrågat de utvalda gruppernas klasslärare om att medverka och fått positiv respons av dem.

Kriterier som skall vara uppfyllda är att lika många elever ur de utvalda årskurserna är representerade, jämn fördelning mellan pojkar och flickor, samt att elevernas föräldrar erbjuder sin medverkan, för det jämförande perspektivet. Vi har valt att intervjua sex elever och respektive förälder från årskurserna tre, fem och åtta, samt sex pedagoger. Tre av pedagogerna är mentorer för dessa elever och tre pedagoger undervisar dessa elever i kärnämnen. De två sistnämnda pedagogerna valdes på grund av att de utbildats enligt Lgr 80 och har lång erfarenhet av arbete i skolan.

3.3 Presentation av undersökningsgrupp

I resultat och analys kallas pedagogerna för Pedagog 1-6, eleverna för Elev 1-18 och föräldrarna kallas för Förälder 1-18. Nedan är en presentation av undersökningsdeltagarna:

- Pedagog 1: Kvinnlig pedagog för årskurs 1-7
- Pedagog 2: Manlig mentor för årskurs 8
- Pedagog 3: Kvinnlig pedagog för årskurs 4-9
- Pedagog 4: Kvinnlig mentor för årskurs 5
- Pedagog 5: Kvinnlig pedagog för årskurs 3
- Pedagog 6: Kvinnlig mentor för årskurs 8

Elev 1: Flicka, årskurs 3
Elev 2: Flicka, årskurs 3
Elev 3: Flicka, årskurs 3
Elev 4: Pojke, årskurs 3
Elev 5: Pojke, årskurs 3
Elev 6: Bortfall
Elev 7: Flicka, årskurs 5
Elev 8: Flicka, årskurs 5
Elev 9: Flicka, årskurs 5
Elev 10: Pojke, årskurs 5
Elev 11: Pojke, årskurs 5
Elev 12: Pojke, årskurs 5
Elev 13: Flicka, årskurs 8
Elev 14: Flicka, årskurs 8
Elev 15: Flicka, årskurs 8
Elev 16: Pojke, årskurs 8
Elev 17: Pojke, årskurs 8
Elev 18: Pojke, årskurs 8

Förälder 1: Flicka, årskurs 3
Förälder 2: Flicka, årskurs 3
Förälder 3: Flicka, årskurs 3
Förälder 4: Pojke, årskurs 3
Förälder 5: Pojke, årskurs 3
Förälder 6: Pojke, årskurs 3
Förälder 7: Flicka, årskurs 5
Förälder 8: Flicka, årskurs 5
Förälder 9: Flicka, årskurs 5
Förälder 10: Pojke, årskurs 5
Förälder 11: Pojke, årskurs 5
Förälder 12: Pojke, årskurs 5
Förälder 13: Flicka, årskurs 8
Förälder 14: Flicka, årskurs 8
Förälder 15: Flicka, årskurs 8
Förälder 16: Pojke, årskurs 8
Förälder 17: Bortfall
Förälder 18: Bortfall

3.4 Bortfall

En av undersökningsdeltagarna i årskurs tre var sjuk under den tiden som intervjuerna gjordes på skolan och bortföll. Av de arton föräldrar som var utvalda till undersökningen var två inte möjliga att nå, för en intervju under veckan och bortföll av den anledningen. Totalt har vi ett bortfall på tre undersökningsdeltagare. Sammanlagt har vi intervjuat sex pedagoger, sjutton elever och sexton föräldrar, vilket vi anser är ett tillräckligt underlag för vår studie.

3.5 Material

Vi har använt oss intervjufrågor (Bilaga 2, 3 och 4) som vi utformat med viss inspiration av Sarah Wiberg (Linköpings universitet) och uppsatsen ”Att ta ansvar i skolan”. Vi har ställt likartade frågor till pedagoger, elever och föräldrar för att ge förutsättningar att göra jämförelser aktörerna emellan, underlätta sammanställning av svaren och mäta resultat. Intervjuerna med elever och pedagoger gjordes med hjälp av en ljudbandspelare, för att säkerställa reliabiliteten och intervjuerna med föräldrar via telefonsamtal hem till dem. Vi valde att intervjua föräldrarna via telefonsamtal då vi tror det skulle vara svårt både tidsmässigt och geografiskt att genomföra personliga intervjuer, då detta av nödvändighet till största del utfördes kvällstid.

3.6 Genomförande

Studiens data utgörs av de inspelade samtalsintervjuerna med lärare och elever i utvalda årskurser och telefonintervjuer med någon av elevernas föräldrar. För att göra intervjusituationen så naturlig som möjligt för respondenten samlas informationen in under så vardagliga former som möjligt. För att uppnå detta har respondenten själv haft möjlighet att påverka tid och plats för intervjun, dessutom har insamlandet av informationen anpassats efter respondentens ålder och aktörsroll. Detta för att informationen skall vara så trovärdig som möjligt och för att undvika onödiga yttre störningar ur miljö- och stressynpunkt.

En pilotstudie har genomförts med en lärare och en elev ur varje aktuell årskurs på annan skola. Vi vill med detta förfarande kontrollera frågornas validitet och även kontrollera att hanteringen av tekniska hjälpmedel fungerar tillfredställande. Eftersom vi inte har någon tidigare erfarenhet eller utbildning i intervjuteknik är det av betydelse att få tillfälle att öva inför kommande intervjuer. Pilotstudiens huvudsyfte är att få indikation på om frågorna har lämplig formulering och om de ger svar på våra frågeställningar.

3.7 Bearbetning av intervjuvar

Bearbetning av intervjumaterialet har gjorts successivt med avlyssning av bandinspelningarna och återgivning av svaren i datorbehandlad text. I föräldraintervjuerna där vi har fört anteckningar över intervjuvaren har även dessa datorbearbetats. Därefter har vi analyserat texterna och försökt finna kategorier av svar som är representativt för vad respondenterna fört fram under intervjuerna, sorterat under varje tema förstå, kunna och vilja. De aktuella kategorierna representerar tyngdpunkterna i respondenternas svar, vilket kan exemplifieras genom upprepningar och/eller en stark betoning på vissa ord eller uttryck. Respondenterna återkommer ofta till bestämda uppfattningar av vad ansvar, och i synnerhet elevens eget ansvar, innebär för dem själva, vilket har underlättat tolkningsarbetet.

Totalt utfördes trettionio intervjuer varav sex med pedagoger, sju med elever och sexton med elevernas föräldrar. Intervjufrågorna härrör från vårt syfte och våra frågeställningar med tillhörande operationaliseringar, det vill säga att undersöka aktörernas möjligheter att förstå, kunna och vilja genomföra läroplanens mål om eget ansvar. Av utrymmesskäl avser vi inte att återge intervjuerna i sin helhet under resultatet, utan de finns tillgängliga som tabeller (Bilaga

5, 6 och 7). Varje aktörsgrupp redovisas var för sig och intervjusvaren har grupperats under rubrikerna förstå, kunna och vilja. Tabellerna för elever och föräldrar sorterar även under årskurs. Under tabellerna ges även en sammanfattning av aktörernas svar, som går att urskilja utifrån intervjusvaren. De övergripande mönster som varje grupp av aktörer uppvisar i förhållande till intervjufrågorna, kommer sedan att ligga till grund för en jämförelse mellan aktörerna (kapitel 4.1-4.3).

3.8 Etiska överväganden

I samband med muntlig presentation av undersökningen för elever och pedagoger samt med ett skriftligt brev hem till föräldrarna informerades aktörerna om syftet med forskningsprojektet (Bilaga 1). Vid intervjutillfället försäkrades aktörerna att deras medverkan kommer att behandlas konfidentiellt och att varken deras eller skolans namn kommer att nämnas i studien. Alla intervjuade enheter har blivit informerade om att de när som helst kan välja att avbryta sin medverkan i studien och att all information de lämnat då stryks ur materialet. De har också full rätt att avböja att svara på enskilda frågor utan att förklara sig. Alla personligt intervjuade respondenter har vid intervjuns början blivit tillfrågade om de accepterar att vi gör ljudupptagning av intervjun. De är också erbjudna att ta del av det färdiga arbetet.

4. RESULTAT

Huvuddragen i respektive aktörs intervju svar presenteras i ordningen pedagoger, elever och föräldrar. En sammanfattning av varje aktörs svar redovisas var för sig där intervju svaren grupperats under rubrikerna förstå, kunna och vilja. Intervjufrågorna (Bilaga 2, 3 och 4) härrör från våra frågeställningar, som grundar sig på tillämparens möjligheter att förstå, kunna och vilja genomföra läroplanens mål om eget ansvar. Av utrymmesskäl återges inte intervjuerna i sin helhet; istället finns de grupperade i tabeller under förstå, kunna och vilja och under varje tema finns en summering av aktörernas svar (Bilaga 5, 6 och 7), vilket möjliggör för läsaren att på ett överskådligt sätt ta del av intervju svaren i helhet.

4.1 Tema förstå, kunna och vilja indelade i kategorier

Aktörernas teman förstå, kunna och vilja har brutits ned i kategorier, det vill säga underrubriker, dit vi kan sortera och hänföra aktörernas svar på olika intervjufrågor. Dessa olika kategorier finns sammanställda i tabell 4.1:

	FÖRSTÅ	KUNNA	VILJA
Pedagoger	Eget ansvar som en färdighet (konkret och abstrakt innebörd) Eget ansvar som en strategi	Rutinorienterat och praktiskt arbetssätt Skolan som vägvisare och inspiratör	Eget ansvar och lärande för livet Förmåga och oförmåga att ta eget ansvar
Föräldrar	Ansvar som en konkret färdighet under utveckling	Ansvar i praktiken Aktörerna har olika roller	Lärande för livet Ansvar efter förmåga
Elever	Ansvar som strategi och praktiskt genomförande Eget ansvar som utveckling av initiativ och engagemang	Följa praktiska instruktioner Pedagoger och föräldrar som vägvisare	Skolmiljön viktig för lärandet Lärande för livet och framtiden

Tabell 4.1 Svarskategorier av förstå, kunna och vilja

4.1.1 Pedagogernas teman under kategorier: förstå, kunna och vilja

FÖRSTÅ

Eget ansvar som en färdighet

Pedagogerna tolkar eget ansvar som en färdighet. Att ta eget ansvar är en förutsättning för att kunna inhämta och tillägna sig kunskap. Flertalet av pedagogerna ger uttryck för en abstrakt syn på ansvarsbegreppet, som hänför sig till elevernas självreflektion, insikt och förmåga att hantera det egna ansvaret. De har visioner om hur det egna ansvaret bör förmedlas och uppfattas av eleverna: "När man har förmåga att mot ett mål/en uppgift göra det som krävs för att nå målet" (Pedagog 2). "Att eleven blir medveten om ...att man kan påverka genom att ta ansvar..." (Pedagog 3).

När de skall beskriva elevernas syn på det egna ansvaret blir bilden något annorlunda. Då framhävs istället de konkreta inslagen i form av regler, rutiner och läxläsning. De tror inte heller att eleverna uppfattar det övergripande ansvaret eller ansvaret för det egna lärandet, vilket måste förmedlas av pedagogerna: "Att komma föreberedda ...läxorna, det andra ser de inte, tyvärr..." (Pedagog 1). "Läxor och konkreta uppgifter ...inte alltid det lite större perspektivet, kanske..." (Pedagog 2). "Ansvar för sitt lärande tror jag inte att de känner, det är lärarens uppgift att förmedla" (Pedagog 3). Ansvaret har en konkret innebörd för eleverna, medan flertalet av pedagogerna ansluter sig till det abstrakta och visionära.

Pedagog 3 framhåller möjligheten till påverkan genom att ta eget ansvar och samma pedagog pekar på kopplingen mellan ansvar och inflytande, så som det uttrycks i Lpo 94. "Begreppet ansvar betonas på ett helt annat sätt, är något av ett nyckelord, ansvar och inflytande går hand i hand..."

Pedagogerna framhåller ansvarsbegreppets ökade tyngd i Lpo 94 samt betydelsen av självständighet och elevengagemang. Läroplanen visar riktningen och ställer krav på ansvar under skoltid. Synen på ökat inflytande/ansvar är positiv bland samtliga pedagoger och de kopplar inflytandet till delaktighet, medbestämmande och ökad självkänsla: "...vi kan inte längre curla elever, vi måste motivera dem..." (Pedagog 6).

Eget ansvar som en strategi

Ett annat grundläggande drag i pedagogernas åsikter är att eget ansvar motsvarar en strategi för att tillgodogöra sig undervisningen. De pekar på betydelsen av att kunna ta ansvar för ämnen och arbetsuppgifter, i synnerhet då deras fria miljö medger en viss flexibilitet i arbetssättet, samt att man avslutar saker som man åtagit sig. "...i och med vår fria miljö, då man halva dagen kan röra sig och byta ämnesrum, är det viktigt att kunna ta ansvar för den arbetsuppgiften..." (Pedagog 4).

Pedagog 5 menar att det är viktigt att man introducerar det egna ansvaret i låga åldrar så att eleverna får möjlighet att träna sin förmåga att ta ansvar, vilket skall ske med pedagogernas hjälp, "Ju mer vi kan lära barnen i tidig ålder desto lättare blir det för dem när de är äldre..."

Pedagog 4 påpekar dock att det egna ansvaret är ett relativt begrepp, som uppfattas olika av eleverna, "Eget ansvar är nog väldigt olika för olika elever ...många klarar det jättebra, andra inte så bra...".

Den konkreta synen på ansvar, som eleverna sägs ge uttryck för, anknyter till eget ansvar som en strategi för inläring. Strategin kan ses som en förutsättning för att lära sig att sköta sina skoluppgifter, läxor och rutiner, ett åtagande som växer i takt med elevens ålder.

KUNNA

Rutinorienterat och praktiskt arbetssätt

Pedagogerna ger framför allt uttryck för en praktisk syn på sitt arbete mot målen om eget ansvar. Arbetssättet präglas av planering och vägledning av eleverna, samtidigt som det anger ramarna för skolarbetet. Pedagogerna använder sig av olika hjälpmedel som agendor, loggböcker, digitala verktyg och traditionella läxor. Förväntningarna varierar beroende på elevens ålder. Ett par pedagoger framhåller den visionära synen, vilken står i kontrast till det praktiska förhållningssättet. Pedagog 3 försöker integrera målen om ansvar i all undervisning och framhåller vikten av att ta ansvar för sina studier och sitt liv, "På alla sätt försöker jag att arbeta mot det målet ...det skall genomsyra allt...". Pedagog 2 pekar på betydelsen av eget ansvar i de estetiska ämnena i form av eget skapande, "Undervisningen läggs upp på ett sådant sätt att eleverna får möjlighet att träna eget ansvar".

Den praktiska synen kommer även till uttryck i pedagogernas uppfattning om vad som är elevens eget ansvar i skolan. Återigen nämns regler och rutiner, ansvar för skolarbetet och läxor, att hålla reda på sina saker men även det sociala ansvaret och kamratskap, "...att jobba med klockan, vara en god kamrat, att ta ansvar för andra och inte bara sig själv" (Pedagog 4) och "Att utföra de praktiska eller teoretiska delar som vi har kommit överens om..." (Pedagog 5).

Aspekter som att komma förberedda till lektionerna nämns också, liksom att vara med och påverka. Pedagogerna har dock huvudansvaret för att förmedla ett visst arbetssätt till eleverna. Ett välfungerande skolarbete förväntas resultera i en god skolmiljö, där det praktiska arbetssättet påverkar den övriga atmosfären.

Skolan som vägvisare och inspiratör

Skolan skall ses som en inspiratör i arbetet mot målen om eget ansvar. Skolmiljön skall vara förberedd på ett sådant sätt att det känns lustfyllt att komma dit, miljön skall ha en motiverande och stimulerande verkan, vilket bekräftas av flera pedagoger: "Att förbereda en miljö så att eleverna känner sig stimulerade ... men miljön skall passa alla" (Pedagog 6). Pedagog 1 hävdar att "...om miljön brister så brister alla...".

Pedagogerna skall stimulera eleverna och framkalla lust inför skolarbetet, förse dem med stimulerande och omväxlande arbetsuppgifter och erbjuda en viss valfrihet. Pedagogerna skall också medvetandegöra det egna ansvaret för såväl individuella studier som den kollektiva skolmiljön, eleverna förväntas växa med ansvaret. Det är framför allt skolan som forum och mötesplats som framställs som en viktig resurs. "Min roll är...att få dem att inse att detta är deras arbetsplats...de har ett ansvar för att ta hand om miljön och sina klasskamrater" (Pedagog 1).

När det gäller övriga resurser såsom tid för att arbeta mot målen om ansvar är några pedagoger överens om att tidsbristen är ett problem, speciellt i de lägre åldrarna: ”Det är svårt att hinna med 26 stycken till 100 %...” (Pedagog 4). Men den rådande uppfattningen är att skolan har de resurser som krävs för att arbeta mot ansvars målen: ”...det har ingenting med resurser att göra, möjligtvis tiden... det är ett förhållningssätt till hela skolarbetet...” (Pedagog 3).

Föräldrarna förväntas samarbeta med skolan och utnyttja dess resurser på ett effektivt sätt. De bör visa eget engagemang och stötta och hjälpa eleverna i skolarbetet samt anförtro eleverna eget ansvar hemma, för att öva ansvarstagandet, ”Engagera eleverna i skolarbetet genom att själva visa ett stort engagemang...” (Pedagog 6). ”Att stötta eleverna...hjälpa dem utan att överkontrollera...” (Pedagog 2) och ”...låta dem pröva olika sätt att hantera saker, ge dem ansvar hemma...” (Pedagog 5). Pedagogerna framhåller också behovet av att hålla sig informerad om elevens läxor och övriga skolsituation, speciellt i de lägre åldrarna.

VILJA

Eget ansvar och lärande för livet

Det finns en klar vilja hos pedagogerna att arbeta mot målen om eget ansvar. Fördelarna är förknippade med självständighet, självtillit och förmågan att styra över sitt eget liv. De betraktar det egna ansvaret som ett ”lärande för livet”. Fördelarna uttrycks i termer av ”...då växer man som människa... man litar på andra och kan ställa krav... (Pedagog 3), ”...skolan för livet, man lär sig för framtiden” (Pedagog 5) och ”...eleverna blir självständiga och... de lär sig också att bestämma över sina liv” (Pedagog 6).

Förmåga och oförmåga att ta eget ansvar

Nackdelarna med eget ansvar hänför sig till svårigheten att hantera det egna ansvaret, vilket kan betraktas som en oförmåga hos eleverna att hantera detsamma, i både positiv och negativ bemärkelse. ”...det finns de elever som har svårare att ta eget ansvar...” (Pedagog 2) och ”...att man är för ansvarsfull så att man tar på sig för mycket...” (Pedagog 4). Oförmåga att ta ansvar kan framstå som ett uttryck för ovilja, ” De är för trötta för att fatta beslut. De tycker det är jätteskönt att vi bestämmer ibland” (Pedagog 5).

Vanliga anledningar till att eleverna inte tar ansvar är, enligt pedagogerna, trötthet, glömska, tidsbrist och oförmåga att fatta beslut eller be om hjälp.

4.1.2 Elevernas teman under kategorier: förstå, kunna och vilja

FÖRSTÅ

Ansvar som strategi och praktiskt genomförande

Elever tolkar eget ansvar på olika sätt beroende på vilken årskurs man frågar, med avseende på ålder går synen från det praktiska mot det abstrakta. För de flesta elever i årskurs 3 handlar ordet ansvar om att ”Man sköter sig” (Elev 3) och det kan även röra sig om handling och konsekvenser, ”Man tar ansvar för vad man har gjort” (Elev 12). De praktiska aspekterna är mer synliga som att ”ta med läxorna till skolan” (Elev 11).

Eget ansvar som utveckling av initiativ och engagemang

Elever som går i årskurs 8 har en mer mogen syn på begreppet ansvar, här ser man mer den abstrakta tolkningen i begreppet. Eleverna tolkar ordet ansvar som att ta eget initiativ, engagemang och delaktighet. Eleverna i årskurs 8 har skaffat sig kännedom om vad som förväntas av dem, ”Att man inte får allting serverat för sig. Att man tar tag i situationen och försöker att göra något åt den” (Elev 15) och ”Att man självständigt tar eget initiativ och slutför saker” (Elev 17).

KUNNA

Att följa praktiska instruktioner

Elever gör som de blir tillsagda, det vill säga de gör som ”fröken” säger. De flesta elever oavsett ålder är eniga om att alla skall lyssna på lektionerna, inte prata med andra, inte störa andra på lektionerna och följa upp planeringen och skolarbetet. Några elever i årskurs 5 tänker i första hand på den moraliska tolkningen av begreppet ansvar i skolan, ”Att inte mobba någon”, tycker elev 5, vilket alla elever skall ta hänsyn till. Att ”hålla sig till de riktlinjer som finns i skolan” (Elev 15) och att ”man gör sina läxor till ett visst datum” (Elev 18) är några exempel på åsikter som angivits.

Pedagoger och föräldrar som vägvisare

Eleverna behöver vuxnas hjälp för att göra saker på rätt sätt och göra rätt saker i skolan, vilket är en tydlig slutsats utifrån elevernas svar. För många av de tillfrågade eleverna är skolan likvärdig med pedagogerna och rektorn. I första hand, tänker inte eleverna på att det finns andra faktorer än pedagoger i skolan som kan påverka deras lärande. Att elever har vissa förväntningar på pedagogerna, framgår tydligt i elevernas svar. Exempel på detta är att ”läraren ska säga till mig hur jag ska göra. De ska hjälpa mig med det...” (Elev 11). För elever i årskurs 3, är pedagogerna mer än bara en som leder lärandet, pedagogerna är också den som tröstar när man är ledsen.

Elever efterlyser tydliga regler av pedagoger samt hjälp på vägen av föräldrar för att ta eget ansvar i skolan. Elev 11 tycker att pedagogerna bör säga till och påminna eleverna om hur de ska utföra skoluppgifterna. Föräldrars närvaro och delaktighet i elevernas skolarbete poängteras tydligt av alla elever. Elev 4 tycker att föräldrar skall prata med sina barn om att

de ska ta ansvar i skolan. Dessutom säger elev 12 att om föräldrarna lär barnen att ta ansvar hemma, så lär de sig också att ta ansvar i skolan.

VILJA

Skolmiljön är viktig för lärandet

Eleverna är helt eniga i att det är bra att de tar eget ansvar i skolan. När vi frågar eleverna vad fördelen är med att ta eget ansvar i skolan, ser vi en tydlig skillnad mellan svaren från elever i årskurs 3 och elever i årskurs 8. För elever i årskurs 3 handlar fördelarna om "arbetsmiljö" och "nuet", de har inte utvecklat tidsperspektivet ännu. Detta kan beskrivas med åsikter som att "det blir tystare, man blir inte störd och man kan lära sig saker" (Elev 4) och "man stökar inte och är ordentlig" (Elev 1).

Lärande för livet och framtiden

Elever i årskurs 8 har ett annat tidsperspektiv och andra ambitioner jämför med yngre elever, vilket framkommer av deras svar. Elever i årskurs 8 tänker mer på framtiden och anger bland annat vikten av "att få ett bra betyg och en förberedelse för de övriga livet" (Elev 15) och "man lär sig hur man ska göra i framtiden" (Elev 18). Att "ta ansvar i skolan" kan visa en motsatt effekt ibland, anser två elever i årskurs 8. Motsatt effekt förtydligas med att "ibland kan bli lite luddigt vad eleven ska göra" enligt elev 14 och "när eleverna får för mycket olika skoluppgifter och inte kan ha något grepp om vad det handlar om längre" enligt elev 15.

4.1.3 Föräldrarnas teman under kategorier: förstå, kunna och vilja

FÖRSTÅ

Ansvar som en konkret färdighet under utveckling

Föräldrarna tolkar eget ansvar som en praktisk färdighet, till exempel som att "ta hand om sig själv och sina saker" (Förälder 6). Desto äldre barnen blir desto mer förskjuts ansvaret åt att innefatta även den färdighetens abstrakta sida. Detta sätt att se på färdighetens utveckling stämmer överens med att "Montessoris idé om inläring handlar om att gå från det konkreta till det abstrakta" (Montessoriförbundets hemsida). Denna utveckling exemplifieras av att förälder 4 som har barn i årskurs tre tolkar begreppet ansvar som "att eleven tar ansvar för sin del i skolsituationen, läxor och att bry sig om kamrater" och att elevens ansvar är att "ta hand om sig själv och se till att saker blir gjorda, sköta läxor, medvetenhet om förväntningar och att vara en god kamrat" (Förälder 10) i årskurs fem och vidare tycker förälder 16 att "ta ansvar för sina studieresultat, skolmiljön och att vara en god kamrat" är en rimlig tolkning av ansvaret för en elev i åttonde klass.

När föräldrarna skall beskriva elevernas syn på det egna ansvaret blir utvecklingen något svagare, men dock i samma riktning. De konkreta inslagen framhävs i första hand i form av regler och läxläsning. Vidare kan vi se att ju högre upp i klasserna eleverna kommer desto större krav på "medvetenhet om förväntningar" (Förälder 10) ställs på eleverna och vikten av "att styra och kontrollera själv" (Förälder 7) betonas.

KUNNA

Ansvar i praktiken

Föräldrarna har framför allt en praktisk syn på elevens eget ansvar. Förväntningarna på eleverna är i stort sett desamma, men ökar med elevens ålder. Förälder 14 till en elev i årskurs åtta tycker att elevens eget ansvar är att "följa lärostegen, sköta sin planering och individuella utveckling". För övrigt framhåller i stort sett alla föräldrar att elevens eget ansvar innebär att sköta sig själv och att "följa regler" (Förälder 4), att "sköta sina arbeten och läxor" (Förälder 7), att "ha ordning på sina saker" (Förälder 1) men även det sociala ansvaret som "kamratskap" (Förälder 8). Andra aspekter på ansvaret är att "sköta sin planering och att nå de egna målen" (Förälder 5) och att ha en "mental närvaro och aktiv skoltid" (Förälder 10). Detta kan jämföras med "Montessoris kunskapsbegrepp som innefattar såväl praktiska, personliga och sociala färdigheter som intellektuella färdigheter". (Montessoriförbundets hemsida).

Det finns enligt de flesta föräldrar tillräckligt med tid och resurser att arbeta mot målen om ansvar. Men "tidsbrist för hjälp" (Förälder 10) uppfattas ibland som ett hinder, det kan vara "svårt att individualisera" (Förälder 12) och "barn med speciella behov hinns inte med" (Förälder 7). Dessa problem framförs främst av föräldrar i den mellersta årskursen. För de yngsta barnen är det två föräldrar (Förälder 2 och Förälder 3) som ännu inte har någon uppfattning och för de äldsta eleverna anser alla föräldrar att skolan och lärarna har tillräckligt med tid och resurser. Lärarna är "engagerade" (Förälder 13), "observanta och flexibla" (Förälder 14 och Förälder 15).

Aktörerna har olika roller

För att stimulera eleverna att ta eget ansvar anser föräldrar att de krävs tydlighet, inställning och rätt attityd från skolans sida. Med stigande ålder betonas även ordning, helhet, att dra upp riktlinjer och senare även "tilltro till elevernas kapacitet, uppföljning, positiv feedback och lämpliga uppgifter till exempel städhjälp och matvagn" (Förälder 13) är viktigt för att motivera elevernas ansvarstagande och dessutom "bra miljö och engagemang i eleverna" (Förälder 16).

Lärarnas roll är att "stötta individuellt, ge hjälp till självhjälp och ställa lagom krav" (Förälder 1) och att stimulera eleverna till eget ansvar är lärarnas "huvudsyfte" (Förälder 4). Vidare är det lärarens uppgift att ge rätt förutsättningar, styra, vara tydlig och dessutom "föregå med gott exempel, visa närvaro, uppföljning och ge positiv feedback" (Förälder 13) och dessutom att göra stimulerande materialval (Förälder 10).

Om föräldrarnas egen roll visas stor samstämmighet, exempel på detta är "engagemang, stöd och delaktighet" (Förälder 13). Att hjälpa till "lagom mycket och ge rutiner" (Förälder 3) är också varje förälders ansvar. Dessutom att det är viktigt att "inte hjälpa i onödan och ge förutsättningar att lyckas" (Förälder 2) och att lära barnen att ha "respekt för lärarna" (Förälder 14).

VILJA

Lärande för livet

Föräldrarna är eniga i att det är bra för eleven med ansvar i skolan och hälften av föräldrarna anger som skäl att det ger ”beredskap inför framtiden”. Fördelarna är förknippade med förståelse (Förälder 7 och Förälder 11), delaktighet (Förälder 13), självkänsla (Förälder 15) och ger ”vana att driva själv” (Förälder 12). Vidare nämns även ”att få påverka” (Förälder 5) som fördel med det egna ansvaret, men det är bara bra om ”det finns uppföljning” (Förälder 6).

Ansvar efter förmåga

Nackdelarna med eget ansvar hänför sig till föräldrarnas oro för att ”nivån läggs fel” (Förälder 15) eller att man ”går för fort fram” (Förälder 13). Att resurserna inte är tillräckliga anges också som en risk. Ibland finns nackdelar med eget ansvar och ”det måste vara efter förmåga och inte får gå till överdrift. Kraven skall vara lagom” (Förälder 4). Somliga föräldrar ser inga nackdelar överhuvudtaget med eget ansvar men ”det måste vara rimligt och individuellt” (Förälder 8). Ungefär hälften av föräldrarna har uppfattat att eleverna inte alltid vill ta det ansvar som krävs av skolan och säger att eleven tycker att ”det blir för mycket ibland” (Förälder 10) och att det är ”jobbigt och tråkigt” (Förälder 14).

4.2 Jämförelse av aktörernas intervjusvar indelade i kategorier

Som tabell 4.1 visar sammanfaller aktörernas förståelse av eget ansvar på ett flertal punkter, liksom deras möjligheter och vilja att genomföra målen om eget ansvar. Det finns också skillnader som framför allt kommer att belysas i resultatdiskussionen.

Vi kan konstatera att pedagoger och föräldrar delar synen att eget ansvar är en färdighet för att kunna inhämta och tillägna sig kunskap, som i pedagogernas fall hänför sig till ett abstrakt och visionärt tänkande, medan föräldrarna framhåller det konkreta. Föräldrarna betonar också att det handlar om en konkret färdighet under utveckling, där det abstrakta inslaget förväntas öka med elevernas stigande ålder och mognad.

Elevernas förståelse av eget ansvar motsvaras av en strategi och ett praktiskt genomförande av själva skolarbetet, varför deras syn är högst konkret. De betonar även utveckling, initiativ och engagemang vilket är ett uttryck för en mer mogen förståelse för eget ansvar, vilket gör sig gällande i de högre åldrarna. Även pedagogerna framhåller eget ansvar som en strategi, där slutförande av arbetsuppgifter framhävs som betydelsefullt. De påpekar samtidigt att förståelsen för det egna ansvaret måste introduceras tidigt, så att eleverna får möjlighet att träna sin förmåga att ta ansvar.

När det gäller aktörernas möjligheter att genomföra målen om eget ansvar, framhålls det praktiska och rutinorienterade arbetssättet av såväl pedagoger som elever. Skolan skall också visa vägen och inspirera eleverna på rätt sätt, men med avseende på hur detta låter sig göras går deras uppfattningar något isär. Pedagogerna betonar vikten av själva skolmiljön medan eleverna, framför allt de yngre, framhåller pedagogernas sociala ansvar och betydelsen av trygghet. Föräldrar framhåller i intervjuvaren att aktörerna har olika roller.

Beträffande aktörernas vilja att genomföra ansvars målen, så framkommer det tydligt att de positiva sidorna överväger de negativa. Eget ansvar ger en beredskap för framtiden och ett lärande för livet, vilket är en uppfattning som delas av samtliga aktörer. De äldre eleverna betonar förberedelsen för framtiden, medan de yngre framhåller skolmiljön som viktig för viljan att ta eget ansvar och för lärandet. Pedagogerna påpekar att ansvaret kan bli betungande för dem som tar ett alltför stort ansvar, liksom för dem som är sämre rustade att ta eget ansvar; en bild som delas av föräldrarna. Förmågan och därmed viljan att ta ansvar varierar från individ till individ.

5. RESULTATDISKUSSION

Vårt syfte med studien är att ”studera förutsättningarna för implementering av läroplanens mål om eget ansvar genom att beskriva aktörernas förståelse av, möjlighet och vilja att genomföra ansvarsformuleringarna”.

För att kunna besvara vårt syfte kommer vi först att redogöra för svaren på frågeställningarna 1, 2, 3 och 4, vilka baseras på resultatredovisningens redogörelse av aktörssvaren på våra intervjufrågor. Aktörssvaren har grupperats i kategorier för att underlätta jämförelser och för att kunna avgöra om skolan och dess aktörer (tillämparen) har förutsättningar att implementera målen om eget ansvar, vilket kommer att ske med hjälp av våra kriterier för slutsatsdragning.

Frågeställningarna lyder:

- 1) Vilken är aktörernas förståelse av läroplanens mål om eget ansvar?
- 2) Går det, enligt aktörerna, att genomföra läroplanens mål om eget ansvar och i så fall hur?
- 3) Finns det en vilja hos aktörerna att genomföra läroplanens mål om eget ansvar och i så fall varför?
- 4) Vilka likheter och skillnader kan urskiljas mellan olika aktörer, utifrån svaren på frågeställningarna 1, 2 och 3?

5.1 Analys av svaren på frågeställningarna

Vilken är aktörernas förståelse av läroplanens mål om eget ansvar? Vilka likheter och skillnader kan urskiljas mellan olika aktörer?

Pedagogerna tolkar begreppet eget ansvar som en färdighet som krävs för att kunna inhämta och tillgodogöra sig kunskap. Ansvarsbegreppet ges huvudsakligen en abstrakt och visionär innebörd som hänför sig till elevernas självreflektion, insikt och förmåga att hantera det egna ansvaret. Föräldrarna betonar att eget ansvar är en färdighet under utveckling från det konkreta till det abstrakta, vilket stämmer väl överens med Montessoripedagogikens grundidé.

En annan förståelse av eget ansvar, som såväl pedagoger som elever ger uttryck för, är att det motsvarar en strategi för att tillgodogöra sig utbildningen och nå sina mål. Detta synsätt är mer individorienterat än den abstrakta syn på färdighet som pedagogerna företräder och som inbegriper det övergripande ansvaret; ett ansvar som eleverna inte riktigt ser, enligt pedagogerna. Att ha förmåga att slutföra arbetsuppgifter framhålls av pedagogerna, men inte av eleverna.

Elevernas syn på det egna ansvaret är främst praktiskt orienterat och det är endast i de övre åldrarna som det övergår till det abstrakta. Att hålla reda på sina saker och vara rädd om andras saker är de främsta argumenten. Med stigande ålder kommer en större medvetenhet om att eleverna själva skall se till att uppgifter blir utförda inom tidsramarna och att man måste

stå för det man har gjort och inte gjort. Eleven själv skall ha kontroll och inte bara vänta på lärarens instruktioner, utan ta egna initiativ. Även föräldrarna instämmer i detta och föräldrarna till de äldsta eleverna tillägger att även planering och studieresultat är viktiga ansvarspunkter för eleverna.

Pedagoger, elever och föräldrar är överens om att eget ansvar är viktigt för elevernas engagemang och motivation. Det finns också en överensstämmelse mellan aktörerna om att nivån på ansvaret växer med mognad och ålder, från enkla saker som att göra läxor till att metodiskt arbeta mot mål och att slutligen ansvara för hela processen från planering till färdigt resultat.

Medvetenheten om ansvarsbegreppets plats i styrdokumentet är skiftande. Föräldrarna är medvetna om dess betydelse från till exempel utvecklingssamtal och andra informationstillfällen, många är också medvetna om att ansvaret betonas i Montessoripedagogiken. Däremot verkar endast somliga ha tagit direkt del av skrivningarna i läroplanen. Pedagogerna däremot, framhåller ansvarsbegreppets ökade tyngd samt vikten av självständighet och elevengagemang, vilket betonas i Lpo 94 jämfört med Lgr 80; en pedagog framhåller att ansvar och inflytande går hand i hand. Graden av medvetande skiljer sig åt mellan skolans aktörer och det är inte så förvånande eftersom pedagogerna kan förväntas ha en djupare insikt i styrdokumentet, än elever och föräldrar.

Eleverna anser att det är bra att vara med och planera, det leder till att ansvarstagandet ökar. Ju äldre eleverna blir desto större vikt lägger de vid delaktigheten. Äldre elever framför att man även gör sitt bästa och att arbetet blir roligare när man får vara med och bestämma. Föräldrarna instämmer i att elever bör ha ett visst inflytande och ansvar, men att det skall anpassas efter barnens ålder. De tycker det vore positivt med ett ökat elevinflytande/ansvar, men då främst över planering och mål. Somliga är dock tveksamma till en ökning och är oroliga för att det inte finns resurser för de svaga och för att en ansvarsökning kräver ökat vuxenstöd.

Det finns en samsyn mellan aktörerna i förståelsen och tolkningen av eget ansvar. Pedagoger och föräldrar ser ansvaret som en färdighet, där föräldrarna betonar en utveckling mot det abstrakta med stigande ålder och mognad. Pedagogerna framhåller färdighetens abstrakta sida, liksom att eget ansvar motsvarar en strategi, till exempel förmågan att slutföra arbetsuppgifter och fokusera på målet. Denna syn delas av eleverna, som genom sitt praktiska förhållningssätt, fokuserar på uppgiften. Med detta anser vi att det finns en gemensam grund i förståelsen av ansvarsbegreppet som pendlar mellan en förståelse av eget ansvar som strategi, konkret färdighet under utveckling och abstrakt färdighet.

Går det, enligt aktörerna, att genomföra läroplanens mål om eget ansvar och i så fall hur? Vilka likheter och skillnader kan urskiljas mellan olika aktörer?

För att skolan ska kunna stimulera eleverna att ta eget ansvar krävs att miljön är inbjudande och lämpligt förberedd. Pedagogerna framhåller även vikten av stimulerande arbetsuppgifter och att eleverna får växa med ansvaret. Elever och föräldrar poängterar tydlighet, inställning och attityd som nyckelord för skolans stimulans av elevernas ansvarskänsla. Med stigande ålder betonas även ordning och helhet - som att dra upp riktlinjer och bestämma övergripande tema och tider - senare även tilltro till elevernas kapacitet, positiv feedback och en bra arbetsmiljö.

Vi tolkar detta som att det kan finnas en klyfta mellan skolans/lärarnas syn på möjligheten att ta eget ansvar och elevernas/föräldrarnas syn. Elever och föräldrar poängterar tydlighet, inställning och attityd, medan pedagogerna huvudsakligen talar om inlärningsmiljön som en viktig åtgärd för att stimulera eleverna.

Pedagogerna anser att arbetssättet mot målen om eget ansvar präglas av planering och vägledning av eleverna; det är den praktiska och rutinmässiga sidan av arbetssättet som framhävs. De anser även att deras roll är att stimulera och engagera eleverna, samt att medvetandegöra det egna ansvaret för såväl studier som den övriga skolmiljön; de ser sig själva som vägvisare och inspiratörer. Dessutom är det viktigt att ansvaret relateras till ålder, vilket stämmer väl överens med föräldrarnas uppfattning av vad som är lärarens roll. Eleverna anser däremot, att lärarens roll som vägvisare främst är socialt betingad som att trösta och uppfostra. Med stigande ålder betonas att individualisera, hjälpa till med tider och planering, påminna om läxor och backa upp eleverna.

Flertalet elever anser att deras eget ansvar i skolan är att vara tysta, lyssna, sköta sig själva och sitt skolarbete; de framhäver i stort sätt endast den praktiska sidan av ansvaret. De äldre barnen tillägger att det är deras ansvar att vara förberedda, göra läxor och hålla sig till de riktlinjer som finns i skolan. Föräldrarna anser att elevens ansvar är att hålla tider, sköta planering, lyda lärarna, följa regler och vara en god kamrat. De äldsta eleverna skall även klara av att ta ansvar för sin utveckling och sina prestationer. Pedagogerna framhåller den praktiska sidan av elevens eget ansvar, men även det sociala ansvaret.

Även här förefaller det finnas en klyfta mellan elever och pedagoger, då pedagogerna betonar den praktiska sidan av skolarbetet medan eleverna också söker den sociala tryggheten i läraren, vilken avtar med elevernas stigande ålder. Detta kan tyda på en omognad inför ansvaret i de lägre åldrarna, som lärare och föräldrar anser att eleverna bör klara av, men som de egentligen inte är mogna för. För övrigt har aktörerna samma inställning till vad som är elevernas ansvar, det är snarare graden av ansvarstagande som skiljer dem åt. Det råder fullständig samstämmighet mellan aktörerna om föräldrarnas roll, vilka genom engagemang, stöd och uppmuntran skall hjälpa eleverna. Eleverna betraktar såväl pedagoger och föräldrar som vägvisare, medan föräldrarna framhåller aktörernas skilda roller.

Det finns enligt de flesta pedagoger tillräckligt med tid och resurser att arbeta mot målen om ansvar, men somliga föräldrar uppfattar tidsbristen som ett hinder; det kan vara svårt att individualisera och barn med speciella behov måste hinnas med. Detta problem framförs främst i de lägre åldrarna; för de äldre barnen anser föräldrarna att skolan och lärarna har tillräckligt med resurser. Lärarna är engagerade, observanta och flexibla. Aktörerna är i stort sett överens om att tiden och resurserna räcker till.

Av detta följer att aktörerna har en gemensam grundsyn på hur man kan genomföra målen om eget ansvar. Det praktiska arbetssättet framhålls liksom skolans roll som vägvisare och inspiratör, även om eleverna lägger en större vikt vid den sociala tryggheten än vad pedagogerna gör i sina intervjuvar. Pedagogerna framhåller däremot miljöns betydelse som en viktig faktor för trivseln och motivationslusten i skolan.

Finns det en vilja hos aktörerna att genomföra läroplanens mål om eget ansvar och i så fall varför? Vilka likheter och skillnader kan urskiljas mellan olika aktörer?

Det finns en klar vilja hos samtliga aktörer att arbeta mot målen om eget ansvar.

Fördelarna är förknippade med självkänsla, delaktighet och respekt och ger en beredskap inför framtiden. Eleverna menar att skoltiden blir lugnare, arbetet blir lättare och friare och det blir bättre ordning i skolan. Pedagogerna menar att det egna ansvaret bidrar till att man växer som människa. Lärandet för livet och inför framtiden är argument som framförs av samtliga aktörer.

Nackdelarna med eget ansvar hänförs, av pedagogerna, till elevernas förmåga att hantera det egna ansvaret, i både positiv och negativ bemärkelse; vissa tar på sig för mycket ansvar och andra för lite. Ansvaret kan bli betungande för bägge grupperna, i synnerhet för dem som är sämre rustade att ta eget ansvar. Föräldrarna anser att ett individualiserat ansvar är nödvändigt och att ansvaret skall grundas på elevens mognad. Om kraven blir för stora och eleverna släpps för fria har ansvaret en negativ effekt, det är viktigt att nivån inte läggs för högt. Eleverna ser nackdelar med det egna ansvaret om de inte förstår, inte hinner med eller om det blir bråk. Att eleverna inte alltid vill ta ansvar motiveras vanligen med glömska eller trötthet. Somliga av de äldre barnen anger att det är jobbigt och tråkigt. Ju högre upp i åldrarna vi kommer, desto oftare stöter vi på argument som att de har glömt, inte hinner eller inte har lust. Argumenten för att inte ta ansvar ökar med stigande ålder; detta kan eventuellt ses som ett uttryck för att eleverna tycker att ansvaret har blivit för betungande i förhållande till deras mognadsgrad.

Vi drar slutsatsen att eget ansvar är övervägande positivt för eleverna. Det är dock viktigt med en individuell avvägning; om man inte lyckas med det kan konsekvenserna bli att ansvarets negativa sidor tar överhanden, ansvaret måste ges efter förmåga. Det finns med andra ord en uttalad vilja att arbeta mot målen om eget ansvar, med små variationer i tillvägagångssätt.

5.2 Slutsatser

Vi har, i ovanstående analys av aktörernas intervjuvar, besvarat våra fyra frågeställningar och skall därför övergå till att besvara vårt syfte.

”Syftet är att studera förutsättningarna för implementering av läroplanens mål om eget ansvar genom att beskriva aktörernas förståelse av, möjlighet och vilja att genomföra målformuleringarna.”

För att kunna besvara syftet har vi definierat kriterier för slutsatsdragning, som innebär att vi på förhand angivit vilka villkor som skall gälla för respektive aktör för att vi skall kunna sluta oss till att tillämparen har implementerat läroplanens mål om eget ansvar. Vi ställde oss frågan i vilken utsträckning villkoren bör vara uppfyllda, för att vi skall kunna säga att den aktuella skolan och dess aktörer har fullföljt implementeringen.

Vi har redan argumenterat för att tillämparen skall kunna förstå, ha möjlighet till och vilja att genomföra ett beslut på lokal nivå för att förutsättningarna för implementering skall vara gynnsamma. För vårt vidkommande har vi, under avsnitt 2.4.1, motiverat varför vi inte kräver

att samtliga tre villkor skall vara uppfyllda av såväl pedagoger, elever som föräldrar. I begreppet tillämpare har vi inkluderat skolan och dess brukare (elever och föräldrar), men vi ställer högre krav på pedagogerna vad gäller deras förståelse av, möjlighet och vilja att genomföra läroplanens mål om eget ansvar. Detta motiveras av att pedagogerna har en nyckelroll i sammanhanget, eftersom de skall förmedla läroplanens mål om eget ansvar, samtidigt som de förfogar över tillgängliga resurser och beslutar om resursernas fördelning; det är dessutom skolan och pedagogerna som bestämmer över det valda arbetssättet och inte främst brukarna.

Vi anser därför att skolan har huvudansvaret för att stimulera eleverna på ett sådant sätt att både elever och föräldrar kan tillgodogöra sig målen om ansvar. Villkoret om att tillämparen skall kunna genomföra ett visst beslut ligger därför huvudsakligen på skolan och pedagogerna. Av samma anledning ställer vi inte samma krav på brukarna; de förväntas dock uppfylla villkoren om att förstå och att vilja genomföra läroplanens mål om eget ansvar, eftersom implementering av centralt fattade beslut ställer som krav att omgivningen inte motsätter sig ett lokalt genomförande. Brukarnas inställning till en viss målbeskrivning är med andra ord väsentlig för att implementeringen skall kunna verka under gynnsamma villkor. Av detta följer att pedagogerna måste förstå, kunna och vilja genomföra läroplanens mål om eget ansvar medan elever och föräldrar åtminstone måste uppfylla kraven om att förstå och vilja, för att vi skall kunna sluta oss till att det råder goda förutsättningar för implementering på den aktuella skolan.

Om vi övergår till att studera utfallet av intervjuerna och hur intervju svaren placerar sig i de olika kategorierna, kan vi konstatera att ett flertal kategorier sammanfaller för de olika aktörerna. Aktörerna delar kategorierna Färdighet och Strategi (pedagoger/föräldrar och pedagoger/elever), även om det finns gradskillnader i deras syn på eget ansvar. Av samma anledning kan vi sluta oss till att förståelsen för elevens eget ansvar sammanfaller på en rad väsentliga punkter, även om eleverna ansluter sig till en praktiskt syn på ansvarsbegreppet, medan pedagogerna är mer visionära i sin tolkning. Att eleverna ger uttryck för en mer praktisk eller konkret syn på eget ansvar är ganska naturligt, eftersom den abstrakta medvetenheten förväntas öka med stigande ålder, vilket vi också sett exempel på i årskurs åtta. Det abstrakta förhållningssättet är troligen ett uttryck för "vuxenvärlden", vilket både pedagoger och föräldrar visar prov på.

En reflektion i sammanhanget är att pedagogerna inte gör någon omedelbar koppling till läroplanens formuleringar om inflytande. Endast en pedagog säger spontant att ansvar och inflytande går hand i hand, vilket kan jämföras med Skolverkets attitydundersökningar som framför allt mäter graden av inflytande som ett mått på ansvar. På frågan hur pedagogerna ställer sig till ökat elevinflytande är samtliga positivt inställda, medan den spontana kopplingen uppenbarligen uteblev. Detta indikerar att pedagogerna har stor frihet att själva tolka och genomföra läroplanens intentioner om eget ansvar, vilket tros påverka deras val av arbetssätt och undervisningsinnehåll; ett antagande som kan jämföras med närbyråkraternas makt över politikens innehåll. Ingen av pedagogerna nämnde heller den lokala skolplanen eller de lokala kursplanerna som ett verktyg i sammanhanget, vilket får tolkas som att det är deras egen uttolkning av ansvarsbegreppet som avgör deras handlingsätt och undervisningsstrategi.

Aktörerna sorterar även under samma kategorier vad gäller tillämparens möjligheter att implementera målen om eget ansvar. Skolan skall fungera som en vägvisare och inspiratör, där arbetssättet huvudsakligen är rutinorienterad och praktiskt inriktat. Föräldrarna framhåller

elevens ansvar i praktiken och eleverna själva, att följa praktiska instruktioner. Innebörden i begreppet "vägvisare" skiljer sig åt; eleverna pekar på betydelsen av social trygghet medan lärarna mest ser sin ledsagande roll och vikten av en god miljö. Eftersom målbeskrivningarna i styrdokumentet förutsätter att de övergripande målen omsätts till operationella, lokala mål är det rimligt att tro att skolans arbetssätt speglar en sådan övergång.

När det gäller de kategorier som sorterar under tillämparens vilja att genomföra läroplanens mål om eget ansvar, så uttrycker aktörerna en gemensam ambition att arbeta mot dessa mål i form av lärande för livet. De yngre barnen talar också om att skolmiljön är viktig för viljan och lärandet. Fördelarna överväger nackdelarna, varför vi kan sluta oss till att samtliga aktörer uppfyller villkoret om att tillämparen också vill genomföra ansvarsformuleringarna.

Vi anser, på grundval av ovanstående resonemang, att tillämparen både förstår, kan och vill genomföra läroplanens mål om eget ansvar. Vi anser också att deras förståelse överensstämmer med den definition som vi redan angivit som ett mått på eget ansvar och som återges i läroplanen, det vill säga att "eleven skall ta ett personligt ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö samt /successivt/ utöva inflytande över sin utbildning och det inre arbetet i skolan".

Vår drar därför slutsatsen att tillämparen, den aktuella skolan och dess brukare, verkar under sådana förutsättningar att målen om eget ansvar går att implementera och att de, enligt våra kriterier för slutsatsdragning, har fullföljt implementeringen. Eftersom skolan utgör ett kritiskt fall under gynnsamma omständigheter, vilket förklaras av ansvarsbegreppets tyngd i Montessoripedagogiken, kan vi anta att det finns vissa generella förutsättningar att implementera målen om eget ansvar, åtminstone i de fall där omständigheterna är lika gynnsamma. Ett förslag till vidare studier är därför att replikera studien i andra svenska grundskolor.

Referenslista

Litteratur

Bengtsson, Jan (red.), 2005, *Med livsvärlden som grund – Bidrag till utvecklandet av en livsvärldsfenomenologisk ansats i pedagogisk forskning*, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund

Esaisson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wägnerud, Lena, 2004, *Metodpraktikan – Konsten att studera samhälle, individ och marknad*, Andra upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn, 1997, *Forskningsmetodik*, Studentlitteratur, Lund

Lindensjö, Bo & Lundgren, Ulf P., 2002, *Utbildningsreformer och politisk styrning*, HLS Förlag, Stockholm

Permer, Karin & Permer, Lars-Göran, 1994, *Begreppet ansvar - en litteraturgenomgång och en empirisk studie i skolan*, Pedagogisk metodisk utveckling, nr 128, Rapp 84:128, Högskolan i Kristianstad

Rothstein, Bo, 2002, *Vad bör staten göra? Om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*, Andra upplagan, SNS Förlag, Stockholm

Sannerstedt, Anders, 2001, "Implementering – hur politiska beslut genomförs i praktiken", s. 18-48. *Politik som organisation. Förvaltningspolitikens grundproblem*. (red. Bo Rothstein), SNS Förlag, Stockholm

Skolverket, 1997, *Bildning och kunskap – Särtryck ur Läroplanskommitténs betänkande skola för bildning (SOU 1992:94)*, Stockholm

Skolverket, 1998, *Vem tror på skolan? Attityder till skolan 1997*, Rapport nr 144, Stockholm

Skolverket, 2001, *Attityder till skolan 2000 – Elevers, lärares, skolbarnsföräldrars och allmänhetens attityder till grundskola och gymnasieskola*, Rapport 197, Stockholm

Skolverket, 2004, *Attityder till skolan 2003 – Elevernas, lärarnas, skolbarnsföräldrarnas och allmänhetens attityder till skolan under ett decennium*, Rapport 243, Stockholm

Sundgren, Gunnar, 2005, "John Dewey – reformpedagog för vår tid?", s. 78-106. *Boken om pedagogerna* (red. Anna Forssell), Femte upplagan, Liber, Stockholm

Svenska språknämnden, 2005, *Svenska skrivregler*, Första upplagan, Liber, Stockholm

Utbildningsdepartementet, 1994, *Information om 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94*, Stockholm

Wiberg, Sarah, 2001, *Att ta ansvar i skolan – en studie av några elevers uppfattningar kring begreppet ansvar*, Examensarbete vid Linköpings universitet

Internet

Internet: www.montessoriforbundet.se

Information till dig som har barn i årskurs 3, 5 och 8

Hej!

Vi är tre lärarstudenter som läser vår sista termin på Pedagogen i Göteborg. Vi gör nu vårt examensarbete som handlar om hur begreppet "eget ansvar" uppfattas och tolkas av elever och föräldrar. Examensarbetet består bl.a. av intervjuer med elever och föräldrar. I samband med det här brevet, vill vi be just dig, förälder att både du och ditt barn kan delta i vår undersökning. Eftersom resultatet av vårt examensarbete till stor del bygger på intervjuerna, är er medverkan mycket viktig för oss.

Uppgifterna vi får fram kommer inte att användas i något annat syfte än för vår undersökning. Att delta är frivilligt och eleverna har rätt att tacka nej till medverkan. Elever skall ha tillåtelse från föräldrar för att delta i undersökningen. Intervjun är på ca 10 minuter och kommer att ske under skoltid. Kontakten till föräldrar sker via telefonsamtal hem. Svaren kommer att hanteras konfidentiellt dvs. inget svar kan kopplas samman med eleven som svarar.

Om du har frågor om denna studie eller intervjun är du välkommen att kontakta någon av oss på nedanstående telefonnummer eller e-post adresser.

Anna Johansson
Tel. 0731-53 00 92
031.930806@telia.com

Ingrid Stjernerberg
Tel. 0707-73 02 21
ingrid.stjernerberg@telia.com

Mia Bråten
Tel. 0707-31 79 91
mia_braten@hotmail.com

Tack på förhand!

Med vänliga hälsningar,
Anna Johansson, Ingrid Stjernerberg och Mia Bråten

Ja. Jag ger mitt medgivande till att jag och mitt barn _____ får delta i intervjun.

Nej. Vi avstår från medverkan.

Målsmans underskrift _____

Svarstalongen skall lämnas till skolan senast 23/11-2006.

Intervjumall till pedagoger

1. När blev du klar med din lärarexamen?

Förstå

2. Enligt styrdokumentet för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94) är det viktigt att eleverna tar eget ansvar i skolan. Hur tolkar du begreppet eget ansvar? Och vad innebär det för dig?
3. Vad ser eleverna som sitt eget ansvar i skolan?
4. Hur har läroplanen påverkat dig och din syn på elevens ansvar?
5. Vilken syn har du på ökat elevinflytande/ansvar?

Kunna

6. På vilket sätt arbetar du mot målen om eget ansvar?
7. Vad är elevernas eget ansvar i skolan, anser du?
8. Vad tror du krävs för att skolan ska stimulera eleverna att ta eget ansvar?
9. Vad anser du är lärarens roll här?
10. Vad anser du är föräldrarnas roll här?
11. Har skolan/lärarna tid och resurser att arbeta mot målen om ansvar?

Vilja

12. Kan du se några fördelar med att eleven har eget ansvar i skolan?
13. Kan du se några nackdelar med att eleven har eget ansvar i skolan?
14. Har du uppfattat att eleverna inte alltid vill ta eget ansvar i skolan? Om ja, vilka anledningar anger de då?

Intervjumall till elever

Förstå

1. Känner du till att det finns regler och styrdokument i skolan som alla ska följa?
2. Hur tolkar du begreppet eget ansvar? Och vad innebär det för dig?
3. Vad ser dina klasskompisar som elevernas eget ansvar i skolan, anser du?
4. Tycker du att det är bra att elever får vara med och planera i skolan? Tar eleverna mer ansvar tycker du?

Kunna

5. Vad är elevernas eget ansvar i skolan, tycker du?
6. Vad tror du krävs för att skolan ska stimulera eleverna att ta eget ansvar?
7. Vad anser du är lärarnas roll här?
8. Vad anser du är föräldrarnas roll här?
9. Har skolan/lärarna tid att lära elever att ta eget ansvar?

Vilja

10. Kan du se några fördelar med att eleven har eget ansvar i skolan?
11. Kan du se några nackdelar med att eleven har eget ansvar i skolan?
12. Vilka anledningar anger eleverna till att de inte alltid tar ansvar?

Intervjumall till föräldrar

Förstå

1. Enligt styrdokumentet för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94) är det viktigt att eleverna tar eget ansvar i skolan. Hur tolkar du begreppet eget ansvar?
2. Har skolan informerat dig om ansvarsformuleringarna i läroplanen? Om ja, har det påverkat dig och din syn på elevens ansvar?
3. Vad ser eleverna som sitt eget ansvar i skolan, tror du?
4. Vilken syn har du på ökat elevinflytande/ansvar?

Kunna

5. Vad är elevernas eget ansvar i skolan, anser du?
6. Vad tror du krävs av skolan för att stimulera eleverna att ta eget ansvar?
7. Vad anser du är lärarnas roll?
8. Vad anser du är föräldrarnas roll?
9. Uppfattar du att skolan/lärarna har tid och resurser att arbeta mot målen om eget ansvar?

Vilja

10. Kan du se några fördelar med att eleven har eget ansvar i skolan?
11. Kan du se några nackdelar med att eleven har eget ansvar i skolan?
12. Har du uppfattat att eleverna inte alltid vill ta eget ansvar i skolan? Om ja, vilka anledningar anger de då?

Intervjusvar – Pedagoger under kategorier ”förstå”

FÖRSTÅ	Hur tolkar du begreppet eget ansvar? Och vad innebär det för dig?	Hur har läroplanen påverkat dig och din syn på elevens ansvar?	Vilken syn har du på ökat elevinflytande/ansvar?	Vad ser eleverna som sitt eget ansvar i skolan?
Pedagog 1	Vägleda dem att själva klara av att ta ansvar, för vem gör man läxan, att vara förberedda	Vi skall inte curla eleverna, de måste själva lära sig	Positiv syn, mitt uppdrag är att få dem att tänka själva	Att vara förberedda, skriva i agendan, läxor, det andra ser de inte
Pedagog 2	Förmåga att göra det som krävs för att nå målet, att inte bli styrd, ha egna idéer	Den visar riktningar, vilka delar man skall ta ansvar för	Möjligheter till påverkan ger resultat, vilket eleverna upptäcker	Läxor och konkreta uppgifter, de saknar det större perspektivet
Pedagog 3	Att utgå från eleven och göra dem medvetna om att man kan påverka genom att ta ansvar	Ansvar betonas jmf. med förra läroplanen, ansvar och inflytande går hand i hand	Jättebra, det ökar självförtroendet som är grunden i att lyckas	Läxor, komma i tid, att följa regler, men ej ansvar för sitt lärande, måste förmedlas av ped.
Pedagog 4	Eget ansvar är olika för olika elever, i vår fria miljö är det viktigt att man kan ta ansvar (för ämnen/arbetsuppgifter)	Jätteviktigt att lära dem, ju förr de tar ansvar för sin skola desto bättre	Viktigt att de får vara med att tycka och bestämma om vissa saker	För arbetet de skall göra, läxor m.m
Pedagog 5	Att träna sig att ta eget ansvar med lärarnas hjälp, att man avslutar saker som man åtagit sig	Lpo 94 ställer större krav på ansvar under skoltid, men mindre krav på läxor	Viktigt att vi börjar i låga åldrar, delaktiga elever är mindre stressade	Ta hand om sitt arbete och planera för tiden
Pedagog 6	Slutföra arbetsuppgifter	Ansvar har utvecklats till elevengagemang, vi skall inte curla utan motivera	Positiv syn, engagemang och motivation är viktigt	Göra färdigt sina skolarbeten, lämna in i tid

En summering av pedagogernas svar under ”förstå”

Hur tolkar du begreppet eget ansvar? Och vad innebär det för dig?

Pedagogerna tolkar begreppet eget ansvar som en färdighet vilken är en förutsättning för att kunna inhämta och tillägna sig kunskap, samt att man har förmåga att slutföra arbetsuppgifter.

Hur har läroplanen påverkat dig och din syn på elevens ansvar?

I förhållande till läroplanen framhåller pedagogerna ansvarsbegreppets ökade tyngd samt vikten av självständighet och elevengagemang. Den visar riktningen och ställer större krav på ansvar under skoltid. Ansvar betonas i Lpo 94 jämfört med Lgr 80, vilket innebär att ansvar och inflytande går hand i hand, endast en pedagog gör denna omedelbara koppling.

Vad ser eleverna som sitt eget ansvar i skolan?

Eleverna själva ser främst det praktiska som att komma i tid, att ta ansvar för läxor och konkreta uppgifter, men inte det övergripande ansvaret eller ansvar för det egna lärandet.

Vilken syn har du på ökat elevinflytande/ansvar?

Samtliga pedagoger har en positiv syn på ökat elevinflytande/ansvar. De är överens om att det skapar självförtroende, delaktighet och motivation hos eleverna.

Intervjusvar – Pedagoger under kategorier ”kunna”

KUNNA	På vilket sätt arbetar du mot målen om eget ansvar? Ev. svårigheter?	Vad är elevernas eget ansvar i skolan, anser du?	Har skolan/lärarna tid och resurser att arbeta mot målen om ansvar?	Vad tror du krävs för att skolan ska stimulera eleverna att ta eget ansvar?	Vad anser du är lärarnas roll här?	Vad anser du är föräldrarnas roll här?
Pedagog 1	Genom agendor, läxor & inlämning i tid. Fronter, ett datorlett hjälpmedel, upplevs som svårt	Komma i tid, ta ansvar för sin utbildning, informera föräldrar	Ja, men det är en brist-vara, sämre överblick som ämneslärare	Viktigt med den förberedda miljön, det skall kännas lustfyllt att komma hit, brister miljön så brister alla	Att få dem att inse att detta är deras arbetsplats, de har ansvar för såväl kamrater som miljön	Att ta del av barnens skola utöver läxorna
Pedagog 2	I musiken ska man kunna ta eget ansvar själv eller i grupp, eget skapande kräver mkt eget ansvar	Att ta ansvar både under lektionstid men även för hemarbetet	Ja, det tycker jag, men vi ställer kanske för höga krav på de yngre barnen	F.d. elever säger att de har fått lära sig att ta eget ansvar, vi försöker behålla mkt av det, att de får växa med ansvaret	Att inte ge färdiga arbetsätt och lösningar, skall komma från eleven	Stötta & hjälpa eleverna utan att överkontrollera, det måste vara ok att misslyckas
Pedagog 3	På alla sätt, de skall känna vikten av att ta eget ansvar, för sina studier och sitt liv. Alla är inte mogna samtidigt.	Ta ansvar för sina uppgifter, sitt sociala ansvar, vara med och påverka (vuxenansvaret)	Absolut. Har inte med resurser att göra, förutom tiden. Är ett förhållningssätt.	Att ge dem uppgifter med ansvar, så att de får pröva och känna, skolans organisation kan anpassas därefter	Göra dem medvetna om vad ansvar är utifrån deras mognadsnivå	Att ge ansvar för olika bitar på hemmaplan, bör ske i samråd, ej ovanifrån
Pedagog 4	Vi planerar veckans arbete i en loggbok, det klarar många men inte alla. Vissa barn behöver extra hjälp.	Skolarbetet, hålla reda på sina saker, arbetstiden, kamratskap	Svårt att säga, vi gör vårt bästa. Svårt att hinna med alla.	Det är lärarnas uppgift att stimulera eleverna, som gör att de får lust och förstår vad som skall göras	Se till att de får uppgiften gjord och att de förstår syftet, fungerar inte alltid i vår fria miljö	Stötta och hjälpa till med hemuppgifter, påminna och hålla koll
Pedagog 5	Att ange ramarna för skolarbetet. Mina förväntningar varierar beroende på ålder.	Att utföra de delar vi kommit överens om	Ja, utifrån skolledningen. Vi skall hinna med mkt, både färdigheter och kunskaper.	Förbereda miljön i t.ex. klassrummet så att de känner sig motiverade för sina arbetsuppgifter	Ha det i åtanke när vi planerar, d.v.s. hur vi kan jobba med ansvaret, tipsa eleverna om arbetssätt	Låta dem pröva olika handlingsalternativ, fördela ansvaret hemma, lyssna på eleverna
Pedagog 6	Att ge eleverna ramarna, hjälpa dem att planera sin tid.	Komma förberedda till lektionerna, pedagogerna har dock huvudansvaret	Ja, men planeringen för det är mkt individuellt	Förbereda en miljö så att eleverna blir stimulerade, miljön skall passa skilda elevers behov	Engagera eleverna i arbetsområdena, erbjuda variation/valmöjligheter	Engagera eleverna och själv visa engagemang i deras skolarbete

En summering av pedagogernas svar under ”kunna”

På vilket sätt arbetar du mot målen om eget ansvar?

Arbetsättet präglas av planering och vägledning av eleverna, liksom lärarnas förväntningar på eleverna, samt anger ramarna för skolarbetet. Det är den praktiska sidan av arbetsättet som framhävs.

Vad är elevernas eget ansvar i skolan, anser du?

Synen på elevens eget ansvar är av praktisk karaktär (komma i tid, ta ansvar för skolarbetet och för läxor, informera föräldrar) men även mer övergripande som det sociala ansvaret/vara med och påverka samt ansvaret för det egna lärandet (jag har ändrat placeringen från Förstå till Kunna).

Har skolan/lärarna tid och resurser att arbeta mot målen om ansvar?

Det finns enligt de flesta pedagoger tillräckligt med tid och resurser att arbeta mot målen om ansvar, men tidsbristen uppfattas ibland som ett hinder.

Vad tror du krävs för att skolan ska stimulera eleverna att ta eget ansvar?

Att miljön är lämpligt förberedd och inbjudande framhävs som viktig för att skolan skall kunna stimulera eleverna att ta eget ansvar, samt stimulerande uppgifter och att eleverna får växa med ansvaret.

Vad anser du är lärarnas roll här?

Lärarnas roll är att stimulera och engagera eleverna, samt att medvetandegöra det egna ansvaret för såväl studier som den övriga skolmiljön. Ansvaret måste relateras till ålder.

Vad anser du är föräldrarnas roll här?

Föräldrarnas roll är att visa eget engagemang och stötta och hjälpa eleverna i skolarbetet. De skall också låta barnen ta eget ansvar hemma för att öva ansvarstagandet.

Intervjusvar – Pedagoger under kategorier ”vilja”

VILJA	Kan du se några fördelar med att eleven har eget ansvar i skolan?	Kan du se några nackdelar med att eleven har eget ansvar i skolan?	Vilka anledningar anger eleverna till att de inte alltid ta ansvar?
Pedagog 1	Absolut. Jag ser bara fördelar.	Nej, egentligen inte. Men problem kan uppstå, att de glömmet och inte kommer i tid	Jag glömde, jag tänkte inte på det, föräldrar som har fullt upp
Pedagog 2	Ja, jättemycket fördelar. Då får man också möjlighet att bestämma över sin riktning i livet.	Det finns elever som har svårare att ta eget ansvar, vilket kan bli ineffektivt för eleven själv och för andra	Man glömmet, hinner inte, skyller på att skrivaren inte funkar
Pedagog 3	Absolut. Då växer man som människa, man litar på andra och kan ställa krav.	Nej, faktiskt inte. Möjligen om man får för stort ansvar, det måste anpassas efter individen	Att de inte kan, de har inte förutsättningarna, har inte fått lära sig att ta ansvar
Pedagog 4	Alla fördelar. Att lära sig att ta ansvar för sina läxor hemma och inte skjuta upp dem.	Nej, det kan jag inte. Möjligen att man är <u>för</u> ansvarsfull och tar på sig för mkt	Jag glömde boken, pappa/mamma hade inte tid, jag förstod inte, varför inte ringa och fråga?
Pedagog 5	Ja, jättestora fördelar. Man lär sig för livet och för framtiden, att göra färdigt sin del	Ja, för dem som har svårt att planera och vi inte upptäcker det i tid	De är för trötta för att fatta beslut, tycker att det är skönt att vi bestämmer ibland, tidspress
Pedagog 6	Ja, jättestora fördelar. Eleverna blir självständiga och lär sig att bestämma över sina liv.	Nackdelarna beror på pedagoger som inte har lärt ut eget ansvar till eleverna	Jag har inte fått hjälp, jag har glömt det

En summering av pedagogernas svar under ”vilja”

Kan du se några fördelar med att eleven har eget ansvar i skolan?

Det finns en klar vilja att arbeta mot målen om eget ansvar. Fördelarna är förknippade med självbestämmande, större tillit till sig själv och andra samt att lära för livet. Fördelarna överväger nackdelarna.

Kan du se några nackdelar med att eleven har eget ansvar i skolan?

Nackdelarna hänförs till elevernas bristande förmåga att hantera det egna ansvaret, i både positiv och negativ bemärkelse. Vissa tar för mycket eget ansvar, andra för lite.

Vilka anledningar anger eleverna till att de inte alltid ta ansvar?

Vanliga anledningar till att inte ta ansvar är glömska och trötthet eller att de inte har förmåga att ta eget ansvar.

Intervjusvar – Elever under kategorier ”förstå”

Bilaga 6

FÖRSTÅ Årskurs 3	Känner du till att det finns regler och styrdokument i skolan som alla ska följa?	Hur tolkar du begreppet eget ansvar? Och vad innebär det för dig?	Vad ser dina klasskompisar som elevernas eget ansvar i skolan, anser du?	Tycker du att det är bra att elever får vara med och planera i skolan? Tar eleverna mer ansvar tycker du?
Elev 1	Ja	Hålla reda på sina saker	Vissa av dem tycker samma som mig.	Ja, om de får vara med
Elev 2	Ja	Om man förstör något så ska man ta ansvar och reparera det	Vet inte	Ja, då kan välja något roligt
Elev 3	Ja	Man sköter sig. Det blir bra stämning. Lyssna och inte prata rakt ut. Räcker upp handen	Nästan samma som mig	Ja, alla ska vara med
Elev 4	Ja	Om jag har en bok, ska jag inte slarva bort den. Att inte göra vad som helst med andras saker	De lyssnar inte	Ja, vi vill bestämma och säga vad vi tycker
Elev 5	Ja	Hålla reda på saker	Samma som mig	Ja, alla ska vara med
Elev 6	Bortfall	Bortfall	Bortfall	Bortfall

FÖRSTÅ Årskurs 5	Känner du till att det finns regler och styrdokument i skolan som alla ska följa?	Hur tolkar du begreppet eget ansvar? Och vad innebär det för dig?	Vad ser dina klasskompisar som elevernas eget ansvar i skolan, anser du?	Tycker du att det är bra att elever får vara med och planera i skolan? Tar eleverna mer ansvar tycker du?
Elev 7	Ja	Håller koll på sig själv	Vet inte	Ja, det är bra
Elev 8	Ja	Man ska göra saker mer själv	Vet inte	Ja, de tar mer ansvar
Elev 9	Ja	Att man gör saker man har blivit tillsagd om	Samma som mig	Ja, det är bra
Elev 10	Ja	Att man får bestämma vad man får arbeta med för att lära sig saker	Alla tolkar på samma sätt	Om man väljer själv och inte bara jobba med matte varje dag så är det roligare och man gör sitt bästa.
Elev 11	Ja	Ta med läxorna till skolan	Vet inte	Ja, man kan göra det man själv tycker om.
Elev 12	Ja	Man tar ansvar för vad man har gjort. Man står för det för vad man gör. Även det är dumma saker	De tolkar på annat sätt. De vet inte allt som jag vet	Ja, då vet de vad som händer

FÖRSTÅ Årskurs 8	Känner du till att det finns regler och styrdokument i skolan som alla ska följa?	Hur tolkar du begreppet eget ansvar? Och vad innebär det för dig?	Vad ser dina klasskompisar som elevernas eget ansvar i skolan, anser du?	Tycker du att det är bra att elever får vara med och planera i skolan? Tar eleverna mer ansvar tycker du?
Elev 13	Ja	Att man tar hand om någonting. Man ser till att få gjort saker. Se till att någonting håller.	De tycker samma som mig	Ja, det blir mer seriös om eleverna är med och bestämmer
Elev 14	Ja	man gör de sakerna som man är tilldelad, man tar egen initiativ och inte bara väntar.	De tycker samma som mig	Ja, man kan jobba i sin egen takt. Kan göra saker som man vill göra, då är det en bättre motivering.
Elev 15	Ja	att man inte får allting serverat för sig. Att man ta tag i situationen och försöker att göra något åt det.	De tycker samma som mig	Ja, eleverna ska vara delaktiga. De lär sig mer om de är med och bestämma.
Elev 16	Ja	att hålla reda på skolarbete. Håller reda på tider	De tycker samma som mig	Ja, de kan vara med och påverka sett eget arbete.
Elev 17	Ja	att man självständigt ta eget initiativ och slutför saker	De tycker samma som mig	Ja, man lär sig mer när man är med.
Elev 18	Ja	att man saker blir gjorda	De tycker samma som mig	Ja, ju mer elever är med och bestämma, desto tycker de att det är roligare att slutföra saker.

En summering av elevernas svar under ”förstå”

Känner du till att det finns regler och styrdokument i skolan som alla ska följa?

Alla elever vi intervjuat känner till att det finns styrdokument för skolan.

Hur tolkar du begreppet eget ansvar? Och vad innebär det för dig?

Deras syn på det egna ansvaret är främst praktiskt orienterat. Att hålla reda på sina saker och vara rädd om andras saker är de främsta argumenten från elever i årskurs tre. I årskurs fem utökar eleverna bilden av vad som anses ingå i det egna ansvaret till att även innefatta att eleverna skall vara medvetna om vad som skall göras, eleverna själva skall se till att uppgifter blir utförda och till sist läggs värderingen att man måste stå för det man gjort och inte gjort. I åttonde årskursen fokuseras än mer på den praktiska aspekten av det egna ansvaret. Eleverna lägger tyngdpunkten i att de själva skall se till att uppgifter blir utförda och inte bara vänta utan ta egna initiativ, eleverna skall själva ha kontroll och dessutom se till att uppgifterna blir slutförda inom tidsramarna.

Vad ser dina klasskompisar som elevernas eget ansvar i skolan, anser du?

Eleverna i årskurs tre och fem har blandad inställning till hur deras kamrater tolkar ansvarsbegreppet, somliga vet inte och andra tror att kamraterna tycker som de själva gör. I åttonde klass är alla elever vi intervjuat överens om att kamraterna har samma tolkning av det egna ansvaret som de själva har

Tycker du att det är bra att elever får vara med och planera i skolan? Tar eleverna mer ansvar tycker du?

Eleverna i tredje klass anser att det är bra att vara med och planera, det leder till att ansvarstagandet ökar. I femte klass lägger eleverna till att man även gör sitt bästa och att arbetet blir roligare när man själv är med och bestämmer. Åttorna anser dessutom att man blir mer seriös och kan jobba i sin takt bättre.

Intervjusvar – Elever under kategorier ”kunna”

KUNNA Årskurs 3	Vad är elevernas eget ansvar i skolan, tycker du?	Vad tror du krävs för att skolan ska stimulera eleverna att ta eget ansvar?	Vad anser du är lärarnas roll här?	Vad anser du är föräldrarnas roll här?	Har skolan/lärarna tid att lära elever att ta eget ansvar?
Elev 1	Inte skrika, vara tysta och sköter sig själva	Om man skriker så ska fröken säga till. Om det blir ytterligare några gånger så går man till rektorn	De ska säga till elever hur de ska göra.	Träna hemma och låtsas att de är i skolan.	Ja, de hjälper när man behöver hjälp på engelska.
Elev 2	Arbeta med ämnena i skolan, följa upp planering och skolarbete	Säga till eleven att de inte ska göra sönder grejer	Om en elev är ledsen så ska lärarna tröstar honom	kolla på läxorna och gå igenom skolväskan	Ja
Elev 3	Lyssna och inte prata med någon annan	Vet inte	trösta elever om de är ledsna	saker som har hänt i skolan, ska man ta upp hemma.	Inte i början av skolan. Man fick inte hjälp när man behövde hjälp.
Elev 4	Inte pratar med andra, inte störa andra och inte göra sönder saker	Personer som pratar högt får kvarsittning	Säger lärare till mer än två gånger tar hon kontakt med föräldrar.	de pratar med sina barn att de ska ta ansvar i skolan	Ja
Elev 5	Att inte mobba någon	Lära elever att lyssna.	Vet inte	att lära barnen att vara ansvarfull	Ja, ibland
Elev 6	Bortfall	Bortfall	Bortfall	Bortfall	Bortfall

KUNNA Årskurs 5	Vad är elevernas eget ansvar i skolan, tycker du?	Vad tror du krävs för att skolan ska stimulera eleverna att ta eget ansvar?	Vad anser du är lärarnas roll här?	Vad anser du är föräldrarnas roll här?	Har skolan/lärarna tid att lära elever att ta eget ansvar?
Elev 7	Jag vet inte. Man ska vara tyst och lyssna	Vet inte	Säga till eleverna som pratar mycket	Vet inte	Ja
Elev 8	Att man lyssnar och inte vara jobbig	De kan visa eleverna regler som finns i skolan	Säger till elever som pratar för mycket. tiden	Vet inte	Ja
Elev 9	Att lyssna	Vet inte	Att lära barnet saker som de ska kunna när de blir äldre	Fråga om man har läxor	Ibland
Elev 10	Att man tar ansvar för sig själv. Att ta vara på den tiden som man har i skolan	Vet inte. Säger till elever att de måste ta tag idet man gör. Inte lämna saker	Att säga till elever hela tiden	Att hjälpa sina barn. Komma till skolan någon gång och sitta bredvid dem	Ja

Elev 11	Att hålla koll på sina saker	Vet inte	Lärarna säger till mig hur jag ska göra. De hjälper mig med det	De kan titta på mina läxor hemma	Ja
Elev 12	Man lär sig saker i skolan	Hjälpa till eleverna ifall det blir bråk. Förekommer med gott exempel	Stoppa bråk. Hjälpa till elever som inte fattar matte	Om föräldrar lär barnen att ta ansvar hemma, så lär de också ta ansvar i skolan	Ja

KUNNA Årskurs 8	Vad är elevernas eget ansvar i skolan, tycker du?	Vad tror du krävs för att skolan ska stimulera eleverna att ta eget ansvar?	Vad anser du är lärarnas roll här?	Vad anser du är föräldrarnas roll här?	Har skolan/lärarna tid att lära elever att ta eget ansvar?
Elev 13	Att vara förberedda på lektioner, göra sina läxor och lämna de i tid	Se till eleverna att detta kommer med i betyget	Påminna eleverna att det är viktigt	De frågar sina barn om de har några läxor och även kolla på deras planerings kalender	Ja
Elev 14	Att sköta sitt skolarbete och inte hänga efter.	Ge eleverna ett intressant arbetsområde. Se till att det inte blir för tråkigt för eleverna.	Fokusera på eleverna i sig och inte på klassen som helhet. Elever som har lättare för sig behöver också stimulans och göra svåra saker	Hjälpa eleven hemma med saker som inte förstår	Ja
Elev 15	Att hålla sig till riktlinjer som finns i skolan	Att inte ha specifika lösningar och ha öppnare versioner. Låter elever tänka själva	De är skolans budbärare. De kan göra väldigt mycket att elever lär sig att ta ansvar	Vara aktiva och försöker att förstå vad barnen gör i skolan.	Ja
Elev 16	Ta vara på skolmaterialet, göra sina läxor	Sätta upp regler, pratar om vad ansvaret är.	De hjälper eleverna att sköta sina skolarbete	Frågar barnen om de har läxor och vad de gör i skolan.	Ja
Elev 17	Att göra sina läxor. Göra saker de ska göra	Jag vet inte. De sätter deadline så eleven för en tidspress på sig.	De ska vara mer bestämda och förklara om hur lång tid man har på sig för att slutföra skoluppgifterna	Att hjälpa sina barn. Frågar de om de har några läxor. Hjälpa de med planeringen	Ja
Elev 18	Att man gör sina läxor till en viss datum	Hjälpa de att planera	Ger begränsade läxor till elever	Hjälper till barnen med läxor om man har svårt för det	Ja

En summering av elevernas svar under ”kunna”

Vad är elevernas eget ansvar i skolan, tycker du?

På fråga om vad eleverna ser som sitt eget ansvar är praktiskt orienterade, men när vi frågar om var de anser är deras ansvar i skolan svarar många att det är att vara tysta, lyssna, sköta sig och sitt skolarbete. Eleverna i årskurs åtta nämner inte vara tysta och lyssna men lägger dessutom till att det är deras ansvar att vara förberedda, göra läxor och hålla sig till de riktlinjer som finns i skolan.

Vad tror du krävs för att skolan ska stimulera eleverna att ta eget ansvar?

På frågan om vad som krävs av skolan för att stimulera eleverna till att ta eget ansvar svarar de flesta intervjuade elever att skolan skall ha tydliga regler, treorna anser att uppföljning är viktigt och åttorna tillägger att skolan dessutom skall dra upp riktlinjer och bestämma övergripande tema och tider.

Vad anser du är lärarnas roll här?

Lärares roll är främst socialt betingad, anser eleverna dvs. att trösta och uppfostra. Eleverna i klass fem tycker att lärarens roll är att säga till, lära ut saker och hjälpa eleverna och stoppa bråk. I åttonde klass tycker man att läraren mer skall ta rollen som en handledare. Läraren skall individualisera, hjälpa till med tider och planering, påminna om läxor och backa upp eleverna

Vad anser du är föräldrarnas roll här?

Eleverna vill att föräldrar skall kontrollera läxor, vad som har hänt i skolan samt lära dem att ta ansvar och i åttan anser eleverna att föräldrarna även skall hjälpa till med planering och försöka förstå och intressera sig för var barnen gör i skolan

Har skolan/lärarna tid att lära elever att ta eget ansvar?

De allra flesta av eleverna vi intervjuat anser att skolan/lärarna har tid och resursen att lära elever att ta ansvar, det är bara ett fåtal i de lägra klasserna som inte vit riktigt.

Intervjusvar – Elever under kategorier ”Vilja”

VILJA Årskurs 3	Kan du se några fördelar med att eleven har eget ansvar i skolan?	Kan du se några nackdelar med att eleven har eget ansvar i skolan?	Vilka anledningar anger eleverna till att de inte alltid tar ansvar? (Elevinflytande/ansvar)
Elev 1	Ja, man stökar inte och är ordentlig	Nej	De har glömt
Elev 2	Ja, annars försvinner saker runtomkring en. Man ska lära sig för livet	Nej	De har missat, inte hunnit och glömt läxor
Elev 3	Bra	Det är inte harmonisk om man bara sitter tyst	De bryr sig inte. De glömmmer bort saker
Elev 4	Ja, det blir tystare, man blir inte störd och man kan lära sig saker	De andra kan bli arga om man tar ansvar	Jag vet inte
Elev 5	Ja	Nej	Ibland vill man vara som de andra som inte tar ansvar
Elev 6	Bortfall	Bortfall	Bortfall

VILJA Årskurs 5	Kan du se några fördelar med att eleven har eget ansvar i skolan?	Kan du se några nackdelar med att eleven har eget ansvar i skolan?	Vilka anledningar anger eleverna till att de inte alltid tar ansvar? (Elevinflytande/ansvar)
Elev 7	Ja, det blir bra i skolan. Annars gör lärarna allting	Nej	Vet inte
Elev 8	Ja, det är lättare att arbeta när det är tyst	Nej	Hinner inte göra allting hemma
Elev 9	Ja, allt blir lättare i skolan	Nej	Vet inte
Elev 10	Ja, om man lär sig att ta eget ansvar i skolan så är det lättare när man blir vuxen	Ja, om inte eleven förstår allting med en gång	De pratar bara. De gör inte det de lovar.
Elev 11	Ja	Om det kommer in å mycket läxor, så tar inte barnen eget ansvar	De ger ingen anledning. De säger att de gör det imorgon.
Elev 12	Ja, annars hade varit jobbigt för lärarna att säga till elever hela tiden att plocka saker efter dig.	Ja, om det är en bråksituation. En vuxen ska lösa problemet. Det är svårt för barn att lösa bråk utan några vuxna	De bryr sig inte

VILJA Årskurs 8	Kan du se några fördelar med att eleven har eget ansvar i skolan?	Kan du se några nackdelar med att eleven har eget ansvar i skolan?	Vilka anledningar anger eleverna till att de inte alltid tar ansvar? (Elevinflytande/ansvar)
Elev 13	Ja, man kan använda det i resten av sitt liv. Om man vill göra något i framtiden och inte tar ansvar, då funkar det inte	Nej	Glömmer, sjukdom och skrivaren hemma var trasig. Det var fel på datorer
Elev 14	Förberedelse för arbetslivet. Det händer ingenting om man väntar att någon annan löser problemet. Man lär sig att agera själv	Ja, ibland kan bli lite luddigt på vad eleven ska göra	Har inte tid, orkar inte och inte är motiverade.
Elev 15	Ja absolut, både för att få ett bra betyg och en förberedelse för det övriga livet	Ja, när eleverna får för mycket och inte kan ha något grepp om vad det handlar om längre	De inte orkar och inte bryr sig om skolan.
Elev 16	Ja, det blir friare arbete. Man lär sig ta eget ansvar tidigt	Man kan glömma saker och slarva bort saker	Glömmer till exempel
Elev 17	Ja, annars blir ingenting gjort	Nej, det kan vara så att alla elever inte tar ansvar så blir det svårt för lärarna att dela upp arbetet mellan eleverna. Det blir ojämnt fördelning mellan elever. Många gör det och vissa gör inte det.	Det är inte roligt, glömt bort det. Förstått inte vad man skulle göra
Elev 18	Ja, man lär sig hur man ska göra i framtiden	Man lär sig inget om man inte gör saker i skolan	Glömmer saker. Hitta på saker

En summering av elevernas svar under ”vilja”

Kan du se några fördelar med att eleven har eget ansvar i skolan?

Elever mycket överens om att det bara är fördelar med eget ansvar i skolan. De menar att skoltiden blir lugnare och det blir bättre ordning. Femmorna och åttorna tycker också att arbetet i skolan blir lättare och friare, om man fått ta ansvar i skolan. Dessutom behöver man kunna det inför resten av livet.

Kan du se några nackdelar med att eleven har eget ansvar i skolan?

På frågan om det finns nackdelar med ansvaret är svaren väldigt blandade somliga tycker inte att det är harmoniskt om ingen elev tar ansvar. Vissa tycker det kan vara nackdelar om dom inte förstår, hinner med eller om det blir bråk.

Vilka anledningar anger eleverna till att de inte alltid tar ansvar?

Att eleverna inte alltid tar ansvar beror oftast på att de glömt, missat eller vill vara som andra. Ju högre upp i åldrarna vi kommer desto oftare stöter vi på argumentet att de har glömt, inte hinner, inte har lust eller struntar i det

Bilaga 7

Intervjusvar – Föräldrar till elever under kategorier ”Förstå”

FÖRSTÅ Föräldrar till elever i årskurs 3	Hur tolkar du begreppet eget ansvar? Och vad innebär det för dig?	Har skolan informerat dig och visat dig läroplanen?	Vad ser eleverna som sitt eget ansvar i skolan?	Vilken syn har du på ökat elevinflytande/ansvar?
Förälder 1	Att eleven tar hand om sig själv, tar hand om sina saker, lappar, läxor och gympakläder	Nej, men dom har pratat om ansvar på utv.samtal	Ta hand om sig själv Ta hand om sina saker, lappar, läxor och gympakläder	Det är lagom nu
Förälder 2	Att eleven sköter sig i klassrummet, tider, schema, läxor, gympakläder. Följa instruktioner och samarbeta	Nej	Göra sina läxor och att vara en god kamrat	Vet ej
Förälder 3	Att eleven själv ser till att saker blir gjorda	Känner igen det	Komma ihåg utflykter och läxor	Det är lagom nu
Förälder 4	Att eleven tar ansvar för sin del i skolsituationen, läxor och bry sig om kamrater	Känner igen det	Vet ej	Ja det är bra men bara om det efterlevs och anpassas till gruppen
Förälder 5	Eleven tar ansvar för att nå sina mål, ansvara för miljö, planering, regler. Respekterar andra	Nej, men dom har pratat om ansvar	Att jobba mot målen	Det är lagom nu
Förälder 6	Ta hand om sig själv och ta hand om sina saker	Nej	Visa en bra kamratanda	Nej, inte i den här åldern. Men alla behöver färdriktning

FÖRSTÅ Föräldrar till elever i årskurs 5	Hur tolkar du begreppet eget ansvar? Och vad innebär det för dig?	Har skolan informerat dig och visat dig läroplanen?	Vad ser eleverna som sitt eget ansvar i skolan?	Vilken syn har du på ökat elevinflytande/ansvar?
Förälder 7	Att styra och kontrollera själv. Det är individuellt	Nej	Att lära sig saker, göra sina arbeten Vara en god kamrat	Nej, inte mer
Förälder 8	Att ta hand om sig själv och själv se till att saker blir gjorda. Utföra ålagda uppgifter Vara en god kamrat	Känner igen det Information om beteende, respekt och mobbing	Sköta läxor Sitt beteende	Ja, det är bra Grundläggande för allt
Förälder 9	Själv se till att saker blir gjorda, sköta läxor. Vara medveten om förväntningar	Ja	Sköta planering och läxor	Vet ej Lagom mycket nu

Förälder 10	Ta hand om sig själv och se till att saker blir gjorda, sköta läxor, medvetenhet om förväntningar och att vara en god kamrat	Ja Grund i Montessori	Ha en aktiv skoltid, lära sig saker, sköta läxor Vara en god kamrat	Ja, men bara om det finns tillräckligt med resurser för de svaga
Förälder 11	Att eleven själv styr. Ta med rätt saker t.ex. läxor. Utföra ålagda uppgifter. Individuellt baserat	Ja Grund i Montessori Dialog med hemmen	Ta ansvar för sina saker, miljön Att nå sina mål, delmål och sin planering Vara en god kamrat	Ja, mer delaktighet i planeringen
Förälder 12	Ansvar för sitt beteende, att utnyttja tiden väl. Göra sina läxor	Ja Grund i Montessori	Hålla ordning Utnyttja tiden väl	Ja, bestämma mål i utvecklingssamtal

FÖRSTÅ Föräldrar till elever i årskurs 8	Hur tolkar du begreppet eget ansvar? Och vad innebär det för dig?	Har skolan informerat dig och visat dig läroplanen?	Vad ser eleverna som sitt eget ansvar i skolan?	Vilken syn har du på ökat elevinflytande/ansvar?
Förälder 13	Att eleven sköter sig, gör sina läxor och ansvarar för sin planering	Nej, men läst själv	Ansvara för planering och läxor Sitt beteende, kamratskap	Lagom nu, vuxenstöd krävs, måste vara rimlig nivå
Förälder 14	Att eleven sköter sitt skolarbete, kommunikation	Känner igen det Grund i Montessori Dialog med hemmen	Ta egna initiativ, Anpassa nivån, sköta sina läxor	Ja, det är bra men tydlighet krävs
Förälder 15	Sköter läxor och planering	Nej Pratat om det i skolan	Sköta sig så man orkar med skolarbetet, läxorna och aktiviteter	Ja, det är bra men vuxenstöd och delaktighet krävs
Förälder 16	Tar ansvar för sina studieresultat, skolmiljön och att vara en god kamrat	Ja Aktiv information, tydlighet om mål	Montessoris grundidé	Ja, det är bra, fostran för livet
Förälder 17	Bortfall	Bortfall	Bortfall	Bortfall
Förälder 18	Bortfall	Bortfall	Bortfall	Bortfall

En summering av föräldrars svar under ”förstå”

Hur tolkar du begreppet eget ansvar? Och vad innebär det för dig?

Eget ansvar tolkas av alla intervjuade föräldrarna i första hand som en färdighet att sköta det praktiska som att ta hand om sig själv och sina saker. Föräldrarna till elever i årskurs fem tolkar även ansvar som att eleven själv styr och ser till att saker blir gjorda och en medvetenhet om förväntningar och att utföra ålagda uppgifter och att vara en god kamrat. Föräldrarna till eleverna i årskurs åtta poängterar utöver detta även planering och studieresultatet är viktiga ansvarspunkter.

Har skolan informerat dig och visat dig läroplanen?

Medvetenheten om till läroplanen som ett styrdokument stiger med barnens ålder. Treornas föräldrar har mest fått information via utvecklingssamtal, femmorna anger att dom är medvetna om att den är grund i Montessoripedagogiken och åttornas alla föräldrar har kännedom om att ansvarsbegreppet nämns i läroplanen.

Vad ser eleverna som sitt eget ansvar i skolan?

Enligt föräldrar tolkar eleverna ansvaret på olika sätt. De ser till exempel att komma ihåg läxor och utflykter kan vara lika viktigt som en god kameratanda. Föräldrarna till elever i årskurs fem anser att elevernas ansvar i skolan är att vara aktiv på skoltiden, lära sig saker, arbeta metodiskt för att nå sina mål. Dessutom skall eleven ta ansvar för sitt beteende och vara en god kamrat, och åttornas föräldrar tycker att eleverna ska ansvara för att planera och sköta skolarbetet på ett tillfredställande sätt.

Vilken syn har du på ökat elevinflytande/ansvar?

Föräldrar är överens om att elever bör ha ett visst inflytande och ansvar, men det ska anpassas efter barnens ålder. De tycker det skulle vara positivt med ett ökat ansvar/inflytande, då främst över planering och mål. Några är dock tveksamma till ökning och är oroliga för att det inte finns resurser för de svaga hos femmornas föräldrar och åttornas föräldrar är överens om att ett ökat inflytande är bra men vuxenstöd krävs.

Intervjusvar – Föräldrar till elever under kategorier ”kunna”

KUNNA Föräldrar till elever i årskurs 3	Vad är elevernas eget ansvar i skolan, tycker du?	Vad tror du krävs för att skolan ska stimulera eleverna att ta eget ansvar?	Vad anser du är lärarnas roll?	Vad anser du är föräldrarnas roll?	Har skolan/lärarna tid och resurser att arbeta mot målen om eget ansvar? På vilket sätt?
Förälder 1	Hålla tider, planering. Ha ordning på sina saker	Tydlighet Rätt förutsättningar Ordning i skolan	Stötta individuellt, Hjälpa till självhjälp Lagom krav	Stötta och ge förutsättningar att lyckas	Ja Loggbok, information
Förälder 2	Hålla tider, ha koll på läxor och gymnastik. Sitt uppförande i klassrummet och att vara en godkamrat. Lyda läraren	Tydlighet Uppföljning Kommunikation	Kommunikation Uppföljning Rimliga krav Ge rätt förutsättningar	Inte hjälpa i onödan och ge förutsättningar att lyckas	Vet ej
Förälder 3	Hålla koll på utflykter och läxor. Driva arbetet själv	Struktur i skolan Kommunikation	Påminnelser Individuell anpassning	Hjälpa lagom mycket och ge rutiner. Individuellt anpassat	Vet ej
Förälder 4	Följa regler	Tydlighet Motivation Miljö	Det är huvudsyftet. Rätt miljö Stimulera individuellt och ge rätt förutsättningar	Ge rätt förutsättningar, individuellt anpassat	Ja Eleven utvecklas framåt, de är intresserade
Förälder 5	Sköta sin planering och se till att nå de egna målen	Fördela resurser på lämpligt sätt	Individuellt fördelade resurser. Uppmärksamhet till alla	Arbeta mot samma mål, Se helheten	Ja Magkänsla
Förälder 6	Ta ansvar för miljön och att vara en god Kamrat. Följa regler	Engagemang Attityd Inställning	Motivera, engagera, visa rätt attityd och inställning. Uppföljning	Stötta och uppmuntra. Ställa rimliga krav och ge bra värderingar	Delvis De har personligt engagemang och tid

KUNNA Föräldrar till elever i årskurs 5	Vad är elevernas eget ansvar i skolan, tycker du?	Vad tror du krävs för att skolan ska stimulera eleverna att ta eget ansvar?	Vad anser du är lärarnas roll?	Vad anser du är föräldrarnas roll?	Har skolan/lärarna tid och resurser att arbeta mot målen om eget ansvar? På vilket sätt?
Förälder 7	Sköta sina arbeten, läxor Vara en god kamrat Följa regler	Tydlighet Resurser	Stötta eleverna	Stötta Delaktighet Förutsättningar Informera sig	Nej För stora klasser, barn med, speciella behov hinns inte med

Förälder 8	Sköta läxor Kamratskap Visa respekt för andra	Tydlighet Uppföljning	Struktur Uppföljning Tydlighet	Stötta Delaktighet Hjälpa Uppmuntra Uppföljning	Ja Allmänt
Förälder 9	Sköta planering och läxor	Tydlighet Betyg från ettan Regler	Förväntan Perspektivet Huvuduppgift Lagom krav Tydlighet	Informera sig Kommunikation Uppföljning	Ja
Förälder 10	Mental närvaro och aktiv skoltid Sköta läxor Vara en god kamrat Sitt uppförande	Tydlighet Motivation Stimulerande material Information Miljö, Helheten Ordning	Stimulera Materialval Positiv förstärkning Kommunikation	Stötta Finnas till hands Uppmuntra Påminna Feedback	Nej För lite personal, tidsbrist för hjälp
Förälder 11	Ta ansvar för sina saker, sin planering Att nå sina egna mål Vara en god kamrat Sitt uppförande	Motivation Fördela resurser lämpligt	Stimulera Sätta upp tidsramar Hakontroll Mål och utvärdering	Intresserad Lyhördhet Dialog Kommunikation	Ja Nya IUP, delaktighet
Förälder 12	Hålla tider Medvetenhet om att rättigheter medför skyldigheter	Bygga på successivt Attityd Inställning Konsekvenser	Styrning Lagom krav	Hjälpa till Rimliga krav Rutiner Kontakt med lärare Kommunikation Uppföljning	Delvis Svårt att individualisera

KUNNA Föräldrar till elever i årskurs 8	Vad är elevernas eget ansvar i skolan, tycker du?	Vad tror du krävs för att skolan ska stimulera eleverna att ta eget ansvar?	Vad anser du är lärarnas roll?	Vad anser du är föräldrarnas roll?	Har skolan/lärarna tid och resurser att arbeta mot målen om eget ansvar? På vilket sätt?
Förälder 13	Sitt uppförande, beteende och skolmiljön. Göra sina läxor, sina prestationer.	Tilltro till elevernas kapacitet. Uppföljning och positiv feedback Ge lämpliga uppgifter t.ex. städhjälp, matvagn	Föregå med gott exempel, närvaro, uppföljning, positiv feedback. Ge lagom krav.	Delaktighet Stötta Engagemang	Ja, engagerade lärare
Förälder 14	Följa lärostegen, sköta sin planering och individuella utveckling	Väl anpassade mål. Stimulans, positiv feedback och uppföljning.	Individuell anpassning, ge delmål, uppföljning. Tydlighet	Ge förutsättningar. Uppföljning och intresse. Respekt för lärarna	Ja, observanta och flexibla lärare
Förälder 15	Sköta sig så man orkar med skolarbetet, läxor och aktiviteter	Bra miljö och arbetsro. Lyhördhet	Individuell anpassning, uppföljning	Hjälpa Stötta Uppföljning	Ja, observanta och flexibla lärare

Förälder 16	Studieansvar och delaktighet i skolarbetet och elevråd. Vara en god kamrat	Bra miljö och engagemang i eleverna. Tema och gemensamma aktiviteter.	Skapa rätt förutsättningar. Engagemang, dialog, närvaro, Återkoppling	Engagemang Stötta Delaktighet Uppföljning Dialog	Ja
Förälder 17	Bortfall	Bortfall	Bortfall	Bortfall	Bortfall
Förälder 18	Bortfall	Bortfall	Bortfall	Bortfall	Bortfall

En summering av föräldrars svar under ”kunna”

Vad är elevernas eget ansvar i skolan, tycker du?

Eget ansvar tolkas av föräldrarna som en färdighet att sköta det praktiska. Det innebär att ta hålla tid, sköta planering, lyda lärarna, följa regler och vara en god kamrat. Föräldrarna till femmorna betonar dessutom ett bra uppförande och att vara en god kamrat. Föräldrarna till åttorna ökar på ansvaret ytterligare och betonar ett allmänt studieansvar för sin utveckling och sina prestationer.

Vad tror du krävs för att skolan ska stimulera eleverna att ta eget ansvar?

De flesta föräldrar tycker att tydlighet, inställning och attityd är nyckelord för skolans stimulans av elevernas ansvarskänsla, med stigande ålder betonas även ordning och helhet och senare även tilltro till elevernas egen kapacitet, bra arbetsmiljö, stimulans och positiv feedback. Vidare är det önskvärt med tema, lämpliga uppgifter och gemensamma aktiviteter.

Vad anser du är lärarnas roll?

Lärarnas roll är att engagera, individualisera och fördela resurser till eleverna samt motivera och ställa rimliga krav. I femte klass även att styra, stimulera och ange strukturen. Dessutom skall läraren stötta eleverna, vara tydlig och dra upp riktlinjer och ha kontroll. Åttondeklassarnas föräldrar anser att lärarens roll dessutom är att föregå med gott exempel, vara engagerad och skapa rätt förutsättningar. Individuell anpassning betonas av många föräldrar.

Vad anser du är föräldrarnas roll?

Föräldrarnas roll är att stötta lagom mycket, uppmuntra, ställa rimliga krav och vara engagerade, ge rutiner, vara lyhörd, intresserad och finnas tillhands,

Har skolan/lärarna tid och resurser att arbeta mot målen om eget ansvar? På vilket sätt?

De flesta tycker att skolan/lärarna har tillräckligt med tid och resurser att arbeta mot målen om eget ansvar. Några är osäkra, det är svårt att individualisera och barn med speciella behov måste hinnas med. Alla föräldrar i åttonde klass är överens om att skolan och lärarna har tillräckligt med resurser. Lärarna är engagerade, observanta och flexibla.

Intervjusvar – Föräldrar till elever under kategorier ”vilja”

VILJA Föräldrar till elev i årskurs 3	Kan du se några fördelar med att eleven har eget ansvar i skolan?	Kan du se några nackdelar med att eleven har eget ansvar i skolan?	Har du uppfattat några anledningar till att eleverna inte alltid vill ta ansvar? I så fall vilka?
Förälder 1	Bra, det ger delaktighet. Beredskap inför framtiden	Ja, om man går för fort fram. Måste vara lyhörd och det skall vara individuellt anpassat	Nej
Förälder 2	Bra, man måste börja någon gång	Ja, men med avvägning mot åldern och balanserat	Ja, Bekvämlighet Lathet Vana/Ovana
Förälder 3	Bra, men måste vara frivilligt	Ja, vissa barn är inte mogna ännu	Nej
Förälder 4	Bra, att ta ansvar. Beredskap inför framtiden	Ibland, det måste vara efter förmåga och får inte gå till överdrift. Kraven skall vara lagom	Nej
Förälder 5	Bra, att få påverka. Beredskap inför framtiden	Nej	Ja, Någon annan gör det
Förälder 6	Bra, bara det finns uppföljning	Ibland, om det inte görs på rätt sätt. Man måste ha tillräckligt med resurser	Nej

VILJA Föräldrar till elev i årskurs 5	Kan du se några fördelar med att eleven har eget ansvar i skolan?	Kan du se några nackdelar med att eleven har eget ansvar i skolan?	Har du uppfattat några anledningar till att eleverna inte alltid vill ta ansvar? I så fall vilka?
Förälder 7	Bra, ger förståelse	Ja, inte bra utan lyhördhet och uppföljning	Nej
Förälder 8	Bra, bara fördelar	Nej, men det måste var rimligt och individuellt	Nej
Förälder 9	Bra, påverka situationen, rätt tänkande Träning för framtiden	Nej Lagom krav nu	Nej
Förälder 10	Bra, beredskap inför framtiden	Ja, svårt för svaga elever om resurserna är för små resurser	Ja, det blir för mycket ibland ”Vill vara liten”
Förälder 11	Bra, ger förståelse, Växer i rollen , lär sig mycket	Ja, om det inte görs på rätt sätt och om eleverna blir för fria	Ja, orkar inte, stressande För mycket val
Förälder 12	Bra, ger vana att ta tag i saker. Ger disciplin och vana att driva själv	Ja, vid överdrivna krav och om man släpper eleverna för fria och har små resurser	Ja, för mycket ibland, tråkigt

VILJA Föräldrar till elev i årskurs 8	Kan du se några fördelar med att eleven har eget ansvar i skolan?	Kan du se några nackdelar med att eleven har eget ansvar i skolan?	Har du uppfattat några anledningar till att eleverna inte alltid vill ta ansvar? I så fall vilka?
Förälder 13	Bra, ger delaktighet och beredskap inför framtiden	Ja, om det går för fort fram. Tryggheten måste säkras och det skall vara balanserat och individuellt	Ja, inte deras jobb
Förälder 14	Bra, beredskap inför framtiden	Ja, om nivån läggs fel och det måste vara individuellt	Ja, jobbigt och tråkigt
Förälder 15	Bra, ger självkänsla. Beredskap inför framtiden	Ja, om det är fel nivå. Kräver lyhördhet och får ej gå till överdrift	Ja, övertrötta
Förälder 16	Bra, ger respekt. Beredskap inför framtiden	Nej	Nej, konkurrerar med fritidsintressen
Förälder 17	Bortfall	Bortfall	Bortfall
Förälder 18	Bortfall	Bortfall	Bortfall

En summering av föräldrars svar under ”vilja”

Kan du se några fördelar med att eleven har eget ansvar i skolan?

Alla föräldrar ser bara fördelar med att eleven har eget ansvar i skolan. Det ger en beredskap inför framtiden och får eleven att växa och vana att driva själv dessutom delaktighet, självkänsla, respekt.

Kan du se några nackdelar med att eleven har eget ansvar i skolan?

Nackdelen med eget ansvar har med mognaden att göra, enligt föräldrar till elever i årskurs tre. Om kraven blir för stora, då har det en negativ effekt och eleverna får inte släppas för fria, anser femmornas föräldrar och i åttonde klass tycker föräldrarna att det är viktigt att inte nivån läggs för högt samt ansvaret måste vara balanserat och individuellt.

Har du uppfattat några anledningar till att eleverna inte alltid vill ta ansvar? I så fall vilka?

De flesta föräldrar anser att barnen tycker om att ta ansvar. Ett fåtal ser det som en ovana hos elever som inte vill ta ansvar. Några anger att det kan bli för mycket ansvar

Hälften av föräldrar anser att barnen tycker om att ta ansvar. Den andra hälften anger att barnen ibland tycket att det blir för mycket ansvar och somliga föräldrar till elever i årskurs åtta anger anledningar som jobbigt, tråkigt och trötthet till att eleverna inte alltid vill ta ansvar.